

Łódź, 07.05.2018

dr Katarzyna Wałęcka – Matyja
Zakład Psychologii Społecznej i Badań nad Rodziną
Wydział Nauk o Wychowaniu
Instytut Psychologii
Uniwersytet Łódzki

Autoreferat

---

1. IMIĘ I NAZWISKO

Katarzyna Kamila Wałęcka – Matyja

---

2. POSIADANE DYPLOMY, STOPNIE NAUKOWE – Z PODANIEM NAZWY, MIEJSCA, ROKU ICH UZYSKANIA, TYTUŁU ROZPRAWY DOKTORSKIEJ I NAZWISK OSÓB, KTÓRE PEŁNIŁY FUNKCJE PROMOTORA I RECENZENTÓW

2008	Stopień doktora nauk humanistycznych w zakresie psychologii uzyskany 13 marca 2008 r. na podstawie rozprawy doktorskiej pt., „Zróżnicowanie zachowań społecznych młodzieży w zależności od cech osobowości oraz struktury rodziny” (Uchwała Rady Instytutu Psychologii Uniwersytetu Gdańskiego w Gdańsku z dnia 13 marca 2008 r.). Promotor w przewodzie doktorskim: Prof. dr hab. Teresa Rostowska Recenzenci: Prof. UAM dr hab. Barbara Harwas-Napierała Prof. dr hab. Mieczysław Plopa
2001	Tytuł magistra psychologii uzyskany w Instytucie Psychologii, Wydział Nauk o Wychowaniu, Uniwersytet Łódzki. Tytuł pracy magisterskiej: „Samoocena oraz style radzenia sobie ze stresem u kobiet po operacji raka piersi”. Promotor: Prof. dr hab. Teresa Rostowska

---

3. INFORMACJE O DOTYCHCZASOWYM ZATRUDNIENIU W JEDNOSTKACH NAUKOWYCH

2008 - obecnie

Adiunkt w Zakładzie Psychologii Społecznej i Badań nad Rodziną, Instytut Psychologii, Wydział Nauk o Wychowaniu, Uniwersytet Łódzki

---

2001-2008

Asystent w Zakładzie Psychologii Rodziny i Rozwoju Człowieka, Instytut Psychologii, Wydział Nauk o Wychowaniu, Uniwersytet Łódzki

---

---

4. WSKAZANIE OSIĄGNIĘCIA NAUKOWEGO, UZYSKANEGO PO OTRZYMANIU STOPNIA DOKTORA, STANOWIĄCEGO ZNACZNY WKŁAD W ROZWÓJ DISCYPLINY PSYCHOLOGIA ZGODNIE Z ART. 16 UST. 2 USTAWY Z DNIA 14 MARCA 2003 R. O STOPNIACH NAUKOWYCH I TYTULE NAUKOWYM ORAZ O STOPNIACH I TYTULE W ZAKRESIE SZTUKI

Za główne osiągnięcie naukowe, zgodnie z art. 16 ust. 2 ustawy z dnia 14.03.2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. nr 65, poz. 595 ze zm.) uznaję wieloaspektową analizę roli relacji interpersonalnych dorosłych rodzeństw w przebiegu funkcjonowania psychospołecznego oraz w radzeniu sobie z krytycznymi wydarzeniami życiowymi.

A) Tytuł osiągnięcia naukowego (zgodnie z wnioskiem)

Monografia: Walęcka – Matyja, K. (2018). *Relacje interpersonalne dorosłych rodzeństw w aspekcie funkcjonowania psychospołecznego i krytycznych wydarzeń życiowych*. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, 2018, s. 336. ISBN 978-83-8088-885-2.

Recenzent: prof. dr hab. Eugenia Mandal.

- a) Wykaz prac naukowych (autor/autorzy, tytuł/tytuły publikacji, rok wydania, nazwa wydawnictwa, nazwa czasopisma, tom, strony) dokumentujących osiągnięcie (osiągnięcia) naukowe, stanowiące podstawę ubiegania się o stopień doktora habilitowanego
- b) Omówienie celu naukowego ww. pracy i osiągniętych wyników, wraz z omówieniem ich ewentualnego wykorzystania

UZASADNIENIE CELU BADAŃ

Wskazuje się, że choć większość z ludzi (80% światowej populacji) posiada brata lub siostrę to problematyka ta stosunkowo od niedawna budzi zainteresowanie wśród familiologów. Choć zagadnienie ustosunkowań społecznych rodzeństwa uważane jest za jeden z najistotniejszych czynników w procesie przystosowania się człowieka do otaczającej go rzeczywistości to wiele publikacji jest poświęconych analizie innych relacji rodzinnych jak matka – dziecko czy rodzice – dzieci (Feinberg i in., 2012; McHale i in., 2006; Myers, 2015; Rocca, Martin, 1998). Podkreśla się, że rodzeństwo stanowi jeden z najbardziej złożonych i zróżnicowanych, a jednocześnie najmniej poznanych podsystemów rodzinnych. Mniejsze zainteresowanie badaczy podsystemem rodzeństwa może wynikać z ograniczeń i trudności w prowadzeniu badań nad tym podsystemem rodzinnym. W rodzinie bowiem występują intensywne, intymne stosunki społeczne oraz zbiegają się tu wielostronne oddziaływania, wyzwalające skomplikowane postawy. Niekiedy też relacje z rodzeństwem stanowią wyjątkowy obszar doświadczeń, czasami bardzo bolesnych, których ludzie nie chcą ujawniać.

Niemniej jednak familolodzy zaczęli stopniowo poszerzać obszar badań nad rodziną o podsystem rodzeństwa podkreślając rolę wczesnych doświadczeń w rozwoju oraz adaptacyjnej funkcji zachowań społecznych przejawianych pierwotnie w tym podsystemie. Uświadomiono sobie bowiem, że dotychczas nie doceniano znaczenia dynamiki tejże relacji dla przebiegu rozwoju człowieka w ontogenezie. Początkowo akcentowano znaczenie długotrwałego wpływu relacji z rodzeństwem w okresie wczesnego dzieciństwa na poziom przystosowania społecznego człowieka w okresie średniego dzieciństwa (Dunn, 1983; Furman, Buhrmester, 1985) i w adolescencji (Noller, 2005). W późniejszych latach coraz więcej badaczy zaczęło doceniać rolę rodzeństwa w okresie dorosłości (Cicirelli, 1995; Biegler, Edward, Kennair, 2016; Finzi-Dottan, Floyd, Morman, 1998; Marotta, 2015; Milevsky, 2005; Rocca, Martin, 1998; Słomkowski i in., 2005). Dotychczasowa, niewielka liczba prac z zakresu problematyki ustosunkowań interpersonalnych rodzeństw w okresie

doroboci koncentruje się na opisywaniu oraz wyjaśnianiu cech strukturalnych relacji, które mają związek z kolejnością narodzin, konfiguracją płci i wieku w rodzeństwie (Milevsky, 2004; Riggio, 2000; Stocker, Lanthier, Furman, 1997). Najmniej uwagi familiodzy poświęcają relacjom z rodzeństwem w okresie doroboci w związku z psychospołecznym funkcjonowaniem człowieka i jego zdrowiem psychicznym. W jednym z wcześniejszych badań poświęconym jakości więzi młodych rodzeństw stwierdzono, że konflikt między rodzeństwem ujemnie korelował z ich prawidłowym funkcjonowaniem społecznym (Stocker i in., 1997). W innych doniesieniach opartych na wynikach badań empirycznych wykazano, że bracia i siostry, którzy deklarowali otrzymywanie wsparcia od rodzeństwa uzyskiwali niższe wyniki w zakresie samotności i zaburzeń depresyjnych, mieli wyższą samoocenę oraz cechował ich wyższy poziom zadowolenia z życia niż osoby, które nie doświadczaly wystarczająco dużo wsparcia od rodzeństwa (Milevsky, 2005). Rezultaty innych badań wskazują, że rodzaj więzi z rodzeństwem istotnie wpływa na zdrowie psychiczne, a także na skłonność do podejmowania zachowań ryzykownych przez adolescentów (Słomkowski i in., 2005). Najnowsze wyniki badań wskazują, że sam fakt posiadania rodzeństwa sprzyja lepszemu zdrowiu psychicznemu w okresie adolescencji (Liu, Sekine, Tatsuse, Fujimura, Hamanishi, Zheng, 2015). Reasumując, uzyskane dotychczas rezultaty sugerują, że istnieje związek między jakością relacji dorosłego rodzeństwa i funkcjonowaniem psychospołecznym, który wymaga eksploracji naukowej na gruncie polskim.

Aktualnie familiodzy uważają za wysoce zasadne podejmowanie badań nad specyfiką relacji interpersonalnych dorosłych rodzeństw. Wskazują wprost na potrzebę badań podstawowych tego zjawiska uzasadniając, że współcześnie brakuje dostatecznie zintegrowanego obrazu relacji między rodzeństwem w okresie doroboci, szczególnie wczesnej (Cicirelli, 1995; Conger, Little, 2010; Rostowska, 2010; Sherman i in., 2006; Whiteman i in., 2011).

Podjęta w monografii problematyka stanowi podsumowanie badań prowadzonych przeze mnie od 2013 roku, w których odnosiłam się do funkcjonowania rodzeństw w relacjach interpersonalnych, w zakresie uwarunkowań i skutków (Wałęcka – Matyja, Przybylak 2013; Wałęcka – Matyja, 2014, 2015, 2016, 2017). Mając na uwadze, że Polska uchodzi za kraj familocentryczny wartość badań nad psychologicznymi aspektami relacji interpersonalnych dorosłych rodzeństw jest wyjątkowo cenna. Uzyskane wyniki nabierają szczególnego znaczenia w kontekście wydłużenia się średniej długości życia ludzkiego. Współcześnie bowiem rodzeństwo ma możliwość kontaktu ze sobą dłużej niż kiedykolwiek. Porównując czas, przez który dziecko jest związane z rodzicami do czasu,

który potencjalnie może spędzać z rodzeństwem zauważa się zdecydowaną różnicę w tym zakresie. Z punktu widzenia psychologii stanowi to okoliczność wpływającą potencjalnie korzystnie na jakość życia.

CELE BADAŃ

Przeprowadzone badania mają na celu opisanie oraz wyjaśnienie psychologicznych aspektów relacji interpersonalnej z rodzeństwem w całym dorosłym życiu człowieka, a także zwrócenie uwagi na jej znaczenie dla psychospołecznego funkcjonowania jednostki. Poruszana problematyka koncentruje się wokół czterech zagadnień.

Pierwszym z nich jest określenie wybranych, psychologicznych aspektów relacji z rodzeństwem w okresie dorosłości, wskazanie ich predyktorów, moderatorów zależności pomiędzy predyktorami a aspektami relacji z rodzeństwem oraz rozpoznanie następstw tychże relacji dla funkcjonowania psychospołecznego człowieka. U podstaw pierwszego celu badań leży założenie, że funkcjonowanie psychospołeczne osoby dorosłej wynika z oddziaływań czynników społeczno-demograficznych, jak i z długotrwałego i złożonego procesu związanego z doświadczaniem wpływów wychowawczych rodziców oraz interakcji z innymi, znaczącymi osobami (Rostowska, 2008). Stanowiło ono podstawę rozważań w procesie poszukiwania zmiennych, mających wartość predykcyjną dla relacji z rodzeństwem w okresie dorosłości. Dlatego też w modelu badań uwzględniłam następujące zmienne: *wiek, płeć, układ płci w rodzeństwie, kolejność urodzin w rodzinie i różnica wieku w rodzeństwie*. Ponadto w literaturze przedmiotu podkreśla się, że choć warto koncentrować się na aktualnych wyznacznikach stosunków interpersonalnych rodzeństw w okresie dorosłości, to nie należy całkowicie pomijać retrospektywnej oceny czynników, które do niej się przyczyniły (Milevsky, 2005). Dlatego też uwzględniłam rolę *stylu wychowania* jako czynnika wpływającego na jakość relacji interpersonalnych dorosłych rodzeństw, jak i też moderującego działanie innych zmiennych (wiek, płeć, układ płci w rodzeństwie, kolejność urodzin w rodzinie i różnica wieku w rodzeństwie). Ponadto za czynnik warunkujący, jak i moderujący wpływ innych czynników (wiek, płeć, układ płci w rodzeństwie, kolejność urodzin w rodzinie i różnica wieku w rodzeństwie) na jakość relacji dorosłych rodzeństw uznałam *kategorię okresu dorosłości* (wczesna, średnia, późna).

W badaniach założyłam, że retrospektywna percepcja stylów wychowania matki i ojca w rodzinie pochodzenia, jak i poziom ich zgodności moderuje wpływ zmiennych społeczno-demograficznych na jakość relacji interpersonalnych dorosłych rodzeństw. Ponadto

przyjęłam, że w zależności od nasilenia stylów rodzicielskich czynniki relacji z rodzeństwem – Ciepło, Konflikt i Rywalizacja cechuje zróżnicowane natężenie. Mając na uwadze, że w literaturze przedmiotu wymienia się wiele komponentów funkcjonowania psychospołecznego, które jednak nie zostały ujęte w ramy jednego, zunifikowanego modelu w badaniach własnych wykorzystałam zmodyfikowany model funkcjonowania psychospołecznego Ro i Clark (2009). Analizie poddałam związek relacji dorosłych rodzeństw z dwoma komponentami funkcjonowania psychospołecznego, tj. *dobrostanem psychologicznym* oraz *relacjami interpersonalnymi i społecznymi*.

Przyjęłam, że wskaźnikami *dobrostanu psychologicznego*¹ są: kombinacja hedonistycznego dobrostanu (emocjonalny komponent) oraz psychologicznych (osobowościowych) i społecznych składników eudajmonicznego dobrostanu (Keyes, 2002), a także brak lub niski poziom odczuwanych symptomów depresji, lęku, bezsenności oraz problemów w funkcjonowaniu społecznym (Makowska, Merecz, 2001). W pracy posłużyłam się założeniami trójwymiarowej koncepcji dobrostanu (Keyes, Waterman, 2003), która wykorzystuje osiągnięcia psychologii jakości życia, teorie kliniczne i rozwojowe oraz rozważania nad modelem zdrowia. W ramach tej koncepcji uwzględniłam trzy rodzaje dobrostanu (*emocjonalny, psychologiczny/osobowościowy, społeczny*) (Karaś i in., 2014).

Kolejną zmienną wchodzącą w skład weryfikowanego w badaniach własnych modelu funkcjonowania psychospołecznego w dorosłości stanowiła *jakość relacji interpersonalnych i społecznych*. Określa ona dymensje stosunków międzyludzkich. Satysfakcjonującą jakość relacji interpersonalnych i społecznych zoperacjonalizowałam jako niedoświadczenie samotności na wymiarach społecznym oraz emocjonalnym. Pojęcie *samotności* zdefiniowałam jako dostrzegalny brak satysfakcjonujących związków społecznych z towarzyszącym poczuciem stresu psychologicznego. Doświadczenie samotności przejawia się w odczuwaniu braku bliskiej osoby, kontaktu osobistego z ludźmi, słabych lub nieobecnych więzów społecznych i/lub emocjonalnych z najbliższym otoczeniem, a także przynależności do danej grupy społecznej. Samotność jest rozpatrywana w dwóch kategoriach: *emocjonalnej*, do której zaliczane są samotność rodzinna i samotność romantyczna oraz w kategorii samotności *społecznej* (Adamczyk, DiTommaso, 2014). W modelu badań uwzględniłam także poziom odczuwanego stresu jako zmienną istotną dla prawidłowego funkcjonowania psychospołecznego człowieka (Juczyński, Ogińska – Bulik, 2012).

---

¹ *Dobrostan psychologiczny* – jego poziom jest określany jako stopień realizacji komponentów istotnych dla jego osiągnięcia, a założonych przez badacza (por. Bujacz, Hornowska, 2012; Ryff, 1989).

Drugi cel badań odnosi się do wyróżnienia wzorców relacji interpersonalnych występujących wśród dorosłych rodzeństw w związku z funkcjonowaniem psychospołecznym człowieka. Zważywszy, iż relacja z dorosłym rodzeństwem jest ujmowana wielowymiarowo założyłam, że jej czynniki, tj. Ciepło, Konflikt i Rywalizacja mogą występować w różnym natężeniu. Ponadto podjęłam próbę określenia skutków ich wysokiego i niskiego poziomu dla funkcjonowania psychospołecznego człowieka. Spodziewałam się znaleźć wzorce relacyjne typowe dla dorosłych rodzeństw, cechujące się określoną charakterystyką w zakresie funkcjonowania psychospołecznego.

Kolejny cel badań stanowi określenie związku pomiędzy doświadczaniem krytycznych wydarzeń życiowych a pozytywnymi oraz negatywnymi aspektami relacji rodzeństw w okresie dorosłości. Rezultaty nielicznych badań z tego zakresu wskazują na niejednolity obraz zależności między liczbą negatywnych wydarzeń życiowych a jakością relacji z rodzeństwem w okresie dorosłości. Niektóre rezultaty empiryczne wskazują, że osoby, które napotykały więcej przeciwności w życiu, potencjalnie potrzebujące większego wsparcia rodziny miały bardziej antagonistyczne stosunki interpersonalne z członkami rodziny, w tym z rodzeństwami niż osoby, które nie miały tego typu doświadczeń (Roberts i in., 1991). Natomiast w świetle wyników innych badań niepomyślne wydarzenia życiowe powodują zacieśnienie więzi z rodzeństwem oraz wzajemne udzielanie wsparcia (Cicirelli, 1995; Goetting, 1986; Rice, 1998). Przedstawiona inkongruencja w zakresie wyników badań stanowiła dla mnie inspirację dla określenia czy i w jaki sposób dorosłe rodzeństwa pomagają sobie w obliczu sytuacji trudnej.

Ostatnią rozpatrywaną w pracy kwestią jest oszacowanie buforowej roli relacji z rodzeństwem w okresie dorosłości w związku pomiędzy krytycznymi zdarzeniami życiowymi a samotnością, dobrostanem psychicznym, stanem zdrowia psychicznego i odczuwaniem stresu.

Jako ostatni etap działań, o charakterze podsumowującym dotychczasowe analizy potraktowałam wprowadzenie do modelu strukturalnego wszystkich zmiennych i ustalenie zachodzących między nimi zależności. Zaznaczam się, że badania tak szerokiego zakresu funkcjonowania psychospołecznego rodzeństwa w trzech podokresach dorosłości w przeważającej części mają charakter eksploracyjny.

STRUKTURA I ZARYS TREŚCI ZAWARTYCH W MONOGRAFII

Przedłożona do oceny monografia składa się z części teoretycznej, jak i empirycznej. W skład pierwszej części – teoretycznej wchodzi cztery rozdziały. Pierwszy obejmuje przegląd perspektyw teoretycznych wykorzystywanych w badaniach nad rodzeństwem. Należy zauważyć, że pojedyncza perspektywa teoretyczna nie jest w stanie wyjaśnić różnic rozwojowych, rodzinnych oraz grupowych, zaobserwowanych w relacjach interpersonalnych z rodzeństwem. Dlatego też dokonałam zestawienia czterech głównych perspektyw psychologicznych, stosowanych zasadniczo do opisu i wyjaśnienia zróżnicowania w relacjach z rodzeństwem. Należą tu: *perspektywa psychoanalityczno-ewolucyjna, ujęcie społeczno-psychologiczne, teoria społecznego uczenia się oraz paradygmat systemów rodzinno-ekologicznych* (Whiteman i in., 2011). W analizie podjęłam próbę wskazania wspólnych, jak i różnicujących elementów przedstawionych koncepcji oraz zilustrowania, jak można je zastosować w komplementarny sposób, by pogłębić zrozumienie tego ważnego związku w systemie rodzinnym.

Z uwagi na fakt, że współcześnie przyjmuje się, że procesy zachodzące w rodzinie można najpełniej opisać i wyjaśnić z perspektywy głównych założeń teorii systemów rodzinnych w moich badaniach przyjąłam definicję pojęcia *rodziny* wywodzącą się z paradygmatu systemowego. Rodzina jest tu ujmowana jako złożona struktura wzajemnie powiązanych grup osób. Uznałam, że *rodzeństwo* tworzą osoby, które są wzajemnie powiązane genetycznie, łączą je więzy rodzinne oraz żyją w danym, wspólnym kontekście społeczno-historycznym. Osoby te (dwoje lub więcej jednostek) mają przynajmniej jednego wspólnego rodzica naturalnego (Noller, 2005; Rostowska, 2010; White, 2001). Natomiast termin *relacje między rodzeństwem* określiłam jako wypadkową interakcji opartych na działaniach oraz komunikacji (werbalnej i niewerbalnej) dwóch lub więcej osób, mających wspólnych rodziców naturalnych (lub co najmniej jednego rodzica naturalnego) oraz określony stosunek do wzajemnych doświadczeń, przekonań i uczuć wobec siebie, powstały od momentu, odkąd osoby te mają świadomość istnienia siebie (Cicirelli, 1995). W ostatniej części rozdziału pierwszego omówiłam rolę rodziny w rozwoju i kształtowaniu się więzi społecznych przywołując założenia wybranych koncepcji psychologicznych (Bowlby, 2007; Mahler, Mc Divitt, 1980; Stierlin, 1983; Williamson, 1981).

Drugi rozdział zawiera refleksję naukową na temat istoty relacji interpersonalnych, a w szczególności specyfiki więzi z rodzeństwem w okresie dorosłości. Analizy w aspekcie psychologicznym dokonałam pod kątem przedstawienia definicji, typologii oraz

uwarunkowań relacji interpersonalnych z rodzeństwem. Za obowiązującą w pracy perspektywę ujmowania relacji z rodzeństwem przyjęłam stanowisko Lanthier'a, Stocker'a oraz Furman'a (1997). Autorzy uznali, że w stosunkach z rodzeństwem można wyróżnić trzy czynniki: *Ciepło*, *Konflikt* i *Rywalizację*. Uważa się, że stanowią one raczej trzy odrębne czynniki, a nie przeciwległe krańce pojedynczego kontinuum (tj. relacji interpersonalnej). Ostatnią część rozdziału drugiego poświęciłam omówieniu dużej różnorodności czynników determinujących jakość związków interpersonalnych braci i sióstr. Do grupy czynników o charakterze psychospołecznym zaliczyłam: płeć, wiek, osobowość, typ temperamentu, poziom umysłowy, uzdolnienia, zainteresowania, poziom aspiracji, motywacji, samooceny, umiejscowienie poczucia kontroli, poziom lęku, uznawany system wartości, preferowane style funkcjonowania interpersonalnego, wygląd zewnętrzny, stan zdrowia osób tworzących rodzeństwo (Poraj, 1988; Richardson, Richardson, 1999; Rostowska, 2010; Ryś, 2011). Natomiast omawiając rolę kontekstu środowiskowego w kształtowaniu relacji dorosłych rodzeństw rozpatrywałam: wzorce kulturowe, wymagania społeczne, struktura i klimat rodziny pochodzenia, liczba rodzeństwa, kolejność narodzin dzieci, różnica wieku między rodzeństwem, poziom wykształcenia rodziców, jakość ich relacji małżeńskiej, motywacja rodzicielska i preferowane style wychowania w rodzinie pochodzenia, aktualny stan cywilny oraz posiadanie dzieci przez dorosłe rodzeństwa, warunki socjalno-bytowe, odległość od miejsc zamieszkania dorosłych rodzeństw oraz wiele innych uwarunkowań (Connidis, Campbell, 1995; Killoren i in., 2015; Miner, Uhlenberg, 1997; Poraj, 1988; Richardson, Richardson, 1999; Rostowska, 2010).

Rozdział trzeci odnosi się do aspektów psychospołecznego funkcjonowania człowieka dorosłego w relacji z rodzeństwem. Omawiając rozwój psychospołeczny odwołam się głównie do założeń koncepcji Eriksona (1964). Natomiast za ważny punkt odniesienia, inspirujący do stworzenia własnego modelu badań uznałam model funkcjonowania psychospołecznego opracowany przez Ro i Clark (2009). Autorki założyły, że zawiera on cztery komponenty tj. *dobrostan*, *cechy osobowości*, *podstawy funkcjonowania* oraz *relacje interpersonalne i społeczne*. W dalszej części rozdziału zaprezentowałam najnowsze wyniki badań ilustrujące specyfikę oraz znaczenie rodzaju więzi z rodzeństwem w poszczególnych podokresach dorosłości, tj. wczesnej, średniej i późnej. Rozdział trzeci kończy refleksja nad kwestią stałości i zmienności relacji z dorosłym rodzeństwem. W celu uzyskania odpowiedzi odwołuję się do wybranych koncepcji psychologicznych z tego zakresu: *teoria przywiązania* (Bowlby, 1980), *teoria ponownej centracji* (Tanner, 2005), *teoria społeczna* (Parsons, 1943), *hipoteza buforowa* (Cobb, 1976). Ostatecznie w pracy przyjmuję założenia *teorii społecznego*

podobieństwa, odnoszące się do poglądu, że relacje z rodzeństwem podlegają zmianom w ciągu życia (Bertram, 2000; Goetting, 1986; Kahn, Antonucci, 1980; McHalle i in., 2012; Stewart i in., 1998). Co więcej, oczekuję, że w każdym okresie dorosłości będzie cechować je unikatowy charakter.

Rozdział czwarty i jednocześnie ostatni w części teoretycznej obejmuje problematykę krytycznych wydarzeń życiowych oraz radzenia sobie ze stresem. Omawiam tu pojęcia *kryzysu* (Caplan, 1964; Brammer, 1985; Havighurst, 1981, Erikson, 1964; Lindemann, 1944) i *krytycznych wydarzeń życiowych* (Holmes, Rahe, 1967; Sęk, 2001; Tomaszewski, 1978; Zięba i in., 2010). Przedstawiając relacje między stresem psychologicznym, a radzeniem sobie nawiązuję do koncepcji Lazarusa i Folkman (1987), referuję założenia *teorii zachowania zasobów COR* Hobfolla (1989), odnoszę się do *teorii proaktywnego radzenia sobie* Schwarzera i Knoll (2003). Podkreślam, że w aktualnej perspektywie naukowej społeczny aspekt radzenia sobie to nie tylko angażowanie się w kontakty społeczne jako forma unikania konfrontacji z problemem (Endler, Parker, 1994), ale także podejmowanie działań mających na celu pozyskiwanie źródeł wsparcia społecznego na przyszłość. Wynika to z faktu, że współcześni badacze problematyki stresu uważają indywidualistyczne podejście do radzenia sobie za niewystarczające (Hobfoll, 2006; Folkman, Moskowitz, 2004). Wskazują, że działania mające na celu pokonywanie stresu mogą być podejmowane przez pary, grupy ludzi, a nawet całe społeczności (Hobfoll, 2006). Społeczny charakter wsparcia ujawnia się także, gdy jest ono pojmowane jako szczególny rodzaj interakcji wymiany. Rolę rodzeństwa w radzeniu sobie ze stresem wynikającym z doświadczania krytycznych wydarzeń życiowych przedstawiłam w świetle *teorii wymiany* Homansa (1975). W tym kontekście przywołuję pojęcie *familizmu*, rozumiane jako wielowymiarowy konstrukt, obejmujący zarówno wartości, jak i zachowania (Sabogal i in., 1987).² Określając związki zachodzące między krytycznymi wydarzeniami życiowymi, a jakością relacji między dorosłym rodzeństwem rozpatrzyłam następujące kategorie krytycznych wydarzeń życiowych: stan zdrowia, długotrwała choroba, uzależnienie do substancji psychoaktywnych, rozwód, problemy finansowe, zachowania przestępcze, utrata pracy oraz pogorszenie warunków życia (Bedford, 1989; Bobbitt – Zeher i in., 2016; Campbell i in., 1999; Cicirelli i in., 1992; Connidis, 1992; Horwitz, 1994; Voorpostel i in., 2012; Walęcka – Matyja, 2014; Wellman, Wortley, 1990; White, Riedmann, 1992).

---

² Aktualnie zakończyłam pracę nad adaptacją Skali Familizmu do warunków polskich i używam jej w badaniach naukowych.

Empiryczną część pracy otwiera rozdział V, w którym zaprezentowałam rezultaty dokonanego przeglądu literatury przedmiotu, stanowiące uzasadnienie podjęcia badań o charakterze podstawowym nad specyfiką relacji w podsystemie rodzeństwa w okresie dorosłości. Przedstawiłam tu również problemy badawcze, hipotezy badawcze i nakreśliłam modele związków między analizowanymi zmiennymi. W gromadzeniu danych empirycznych zastosowałam procedurę testowania jako podstawową metodę diagnostyczną. W celu uzyskania odpowiedzi na sformułowane pytania badawcze wykorzystałam następujące narzędzia badawcze:

1. Adult Siblings Relationships Questionnaire Stockera i in. (1997) w adaptacji Walęckiej – Matyja (2014).
2. Social and Emotional Loneliness Scale for Adults (SELSA – S) DiTommaso, Brannen, Best (2004) w adaptacji Adamczyk, DiTommaso (2014).
3. Skala Mental Health Continuum – Short Form MHC – SF Keyes’a (2008) w adaptacji Karaś, Ciecucha, Keyes’a (2014).
4. Kwestionariusz Styl Wychowania w Rodzinie Własnej w opracowaniu Ryś (2009).
5. Social Readjustment Rating Scale (SRRS) Holmes, Rahe (1967).
6. Kwestionariusz Ogólnego Stanu Zdrowia GHQ – 28 Goldberga w adaptacji Makowskiej, Merecz (2001).
7. Skala Odczuwanego Stresu (PSS –10) S. Cohena, T. Kamarckaa, R. Mermelsteina w adaptacji Juczyńskiego, Ogińskiej – Bulik (2009).
8. Kwestionariusz wywiadu opracowany przez autorkę.

Dobór narzędzi podyktowany był podjętą problematyką i wyznaczonymi celami badań. Zastosowane narzędzia badawcze powszechnie uznane są za diagnostycznie wartościowe, co niewątpliwie przyczynia się do zwiększenia prawidłowości wnioskowania.

W analizie danych wykorzystałam specjalistyczne programy komputerowe: IBM SPSS, IBM SPSS AMOS w wersji 24 na licencji Uniwersytetu Łódzkiego oraz program scikit learn (http://scikitlearn.org/stable/auto_examples/cluster/plot_kmeans_silhouette_analysis.html#sphx-glr-auto-examples-cluster-plot-kmeans-silhouette-analysis-py).

W celu przeprowadzenia procedury adaptacji narzędzia do badania relacji interpersonalnej dorosłych rodzeństw (ASRQ) zastosowałam następujące analizy statystyczne: test t – Studenta dla prób zależnych oraz wskaźnik d – Cohena, test t – Studenta dla prób niezależnych oraz wskaźnik d – Cohena, współczynnik korelacji r – Pearsona, analizę

czynnikową w odmianach EFA (eksploracyjna) i CFA (konfirmacyjna), współczynnik zgodności wewnętrznej α – Cronbacha.

Analizując dane uzyskane w badaniach na próbie 641 dorosłych osób posiadających rodzeństwo, w oparciu o wyniki testu Kołmogorowa – Smirnowa stwierdziłam, że większość rozpatrywanych zmiennych nie posiadała rozkładu normalnego. Stanowiło to uzasadnienie dla wykorzystania w dalszych analizach następujących testów nieparametrycznych: test Friedmana, test Wilcozona, test H Kruskalla – Wallisa, test U Manna – Whitneya, test Chi – kwadrat oraz współczynnika korelacji ρ Spearmana. W dalszych etapach analiz zastosowałam analizę skupień metodą k – średnich, z wykorzystaniem miary odrębności skupień tzw. wskaźnika sylwetkowego (ang. *silhouette index* – *SI*), transformację Fishera, miarę siły efektu r , modelowanie strukturalne, z zastosowaniem metody największego prawdopodobieństwa z bootstrappingiem. Analizy statystyczne wybrałam ze względu na przedstawione założenia oraz pytania badawcze. Wybór ten uwarunkowany były także czynnikami obiektywnymi, jak typ rozkładu zmiennych, liczebność grup i ich ilość.

Badania właściwe przeprowadziłam w okresie od stycznia 2014 do grudnia 2016 roku, w Łodzi i na terenie województwa łódzkiego, w Polsce. Grupę badanych osób dobrałam w sposób celowy. Wyzaczyłam ogólne ramy doboru uczestników badań: osoby dorosłe, posiadające dorosłe (minimum 18 lat), aktualnie żyjące, biologiczne rodzeństwo, z którym wychowywali się w dzieciństwie (z wyjątkiem bliźniaków), deklarujące gotowość wzięcia udziału w badaniu. Dążąc do zwiększenia homogeniczności próby pozytywnie zakwalifikowałam osoby wychowywane w rodzinach z jednym rodzeństwem, mając na uwadze znaczenie różnych konstelacji podsystemu dzieci dla ich rozwoju i funkcjonowania. W badaniach uczestniczyło 765 osób reprezentujących trzy podokresy dorosłości (tj. wczesną, średnią, późną). Ponad 100 kompletów testowych odrzuciłam z powodu nieprawidłowego wypełnienia ich przez respondentów. Ostatecznie do badanej próby zaklasyfikowałam 641 osób (311 mężczyzn oraz 330 kobiet), od których uzyskałam pełne dane empiryczne. Przeprowadzone przeze mnie badania miały charakter przekrojowy i obejmowały całą próbę wiekową.

W kolejnym rozdziale monografii – szóstym zamieściłam wyniki badań, zgodnie z układem weryfikowanych zagadnień. Rozdział siódmy obejmuje dyskusję wyników, w której dokonuję interpretacji uzyskanych rezultatów oraz odnoszę się do badań innych autorów. Pracę zamyka zakończenie zawierające aplikacyjny walor przeprowadzonych badań dla polityki rodzinnej oraz postulowane wytyczne nowych kierunków badań.

REZULTATY BADAŃ

Przedstawione wyniki badań prowadzą do nowych i ważnych konkluzji odnoszących się do charakterystyki i znaczenia jakości relacji interpersonalnych dorosłych rodzeństw dla ich funkcjonowania psychospołecznego.

Rezultaty badań pokazują, że w okresie dorosłości relacja z rodzeństwem opisywana jest przez trzy czynniki, tj. Ciepło, Konflikt i Rywalizację. Badani najczęściej angażują się w relacje z rodzeństwem oparte na czynniku Ciepło. Wynik ten uzupełnia niedostatek wiedzy z tego zakresu, bowiem w badaniach zachodnich zajmowano się głównie relacją z rodzeństwem we wcześniejszych niż dorosłość okresach rozwoju człowieka, gdzie dominował wymiar Ciepło (Berry in. 2000; Dunn, 1983; Furman, Buhrmester, 1985; Herrera, Dunn, 1997; Raffaelli, 1997; Stocker, McHale, 1992). Dotychczas badacze nie stwierdzili jednak czy i w jakim stopniu Konflikt i Rywalizacja charakteryzują również relacje dorosłych rodzeństw.

Co ciekawe, w badaniach własnych otrzymałam nieoczekiwany rezultat wskazujący, że poziom czynnika Ciepło osiągnął najwyższe wartości średnie w podokresie wczesnej dorosłości w porównaniu do wyników uzyskanych przez osoby znajdujące się w podokresach średniej oraz późnej dorosłości, które nie różniły się istotnie w tym zakresie. Jest to wynik będący w opozycji do rezultatów zachodnich badaczy, którzy wskazują, że wraz z wiekiem relacje z rodzeństwem w większym stopniu opierają się na czynniku Ciepło (Furman, Buhrmeister, 1985). Niemniej jednak wśród rodzeństw w podokresie wczesnej dorosłości ujawnił się także istotnie wyższy poziom konfliktu w porównaniu do wyników uzyskanych w grupach rodzeństw znajdujących się w podokresach średniej i późnej dorosłości.

Zauważyłam, że między dorosłymi rodzeństwami stosunkowo rzadko występują relacje o charakterze konfliktowym, a w najmniejszym stopniu przejawiają one zachowania rywalizujące. Na uwagę zasługuje wynik wskazujący, że osoby uczestniczące w badaniu częściej spostrzegały niesprawiedliwe traktowanie przez matkę niż przez ojca. Najwyższe wyniki średnie w tym zakresie uzyskały osoby znajdujące się w podokresie średniej dorosłości. Natomiast spostrzeganie niesprawiedliwego traktowania przez ojca częściej ujawniały rodzeństwa z grup najmłodszej i obejmującej podokres średniej dorosłości niż rodzeństwa z najstarszej grupy.

Zreferowane w monografii wyniki badań uzasadniają twierdzenie, że relacja interpersonalna z rodzeństwem w okresie dorosłości jest uwarunkowana szeregiem zmiennych społeczno – demograficznych (*wiek, płeć, układ płci w rodzeństwie, kolejność urodzin w rodzinie i różnica wieku w rodzeństwie*), dlatego też wszystkie te zmienne powinny

być uwzględniane w procesie badawczym, ale również w działaniach praktycznych. Pragnę podkreślić, że szczególną rolę w determinowaniu relacji dorosłych rodzeństw odgrywały *wiek* i *płeć* badanych. Zauważyłam, że większą bliskość oraz poziom zaangażowania w relacje z rodzeństwem ujawniały kobiety z najmłodszej i z najstarszej grupy w porównaniu do mężczyzn z tych grup. Między kobietami i mężczyznami znajdującymi w podokresie średniej dorosłości nie wstąpiło istotne statystycznie zróżnicowanie w tym aspekcie.

Zróżnicowanie w obszarze wymiarów relacji interpersonalnych z dorosłym rodzeństwem wynikało także z *układu płci w rodzeństwie*. Stwierdziłam, że w podokresach wczesnej i późnej dorosłości układ siostra – siostra najczęściej był opisywany przez relacje oparte na Ciepłe niż układ brat – brat czy układ o mieszanym rozkładzie płci.

Kolejny czynnik determinujący relacje z rodzeństwem w okresie dorosłości stanowiła *różnica wieku między rodzeństwem*. Wśród młodych dorosłych o małej różnicy wieku z rodzeństwem zauważyłam występowanie wyższego ogólnego poziomu Ciepła w porównaniu do osób o średniej różnicy wieku z rodzeństwem. Rodzeństwa z najmłodszej grupy cechujące się średnią różnicą wieku w porównaniu do grupy rodzeństw z małą różnicą wieku charakteryzowały się wyższym poziomem czynnika Konflikt. Osoby znajdujące się w podokresie średniej dorosłości nie ujawniały różnic w zakresie jakości relacji z rodzeństwem w zależności od różnicy wieku w rodzeństwie. Badani z najstarszej grupy istotnie różnili się w tym zakresie, szczególnie w obszarze wyników odnoszących się do wymiarów wskazujących na konfliktowe relacje oraz poczucie niesprawiedliwego traktowania przez ojca. Okazało się, że komunikowanie się oparte na braku zgodności, krytyce opisywało rodzeństwa z małą różnicą wieku w porównaniu do rodzeństw z dużą różnicą wieku. Natomiast poczucie niesprawiedliwego traktowania przez ojca jednej osoby z rodzeństwa było istotnie silniejsze w grupie osób z dużą różnicą wieku niż w grupie osób ze średnią różnicą wieku.

Ostatnią z rozpatrywanych zmiennych społeczno – demograficznych różnicujących wymiary relacji interpersonalnych dorosłych rodzeństw stanowiła *kolejność urodzin*. W najmłodszej grupie badanych zmienna ta nie miała istotnego znaczenia dla jakości relacji dorosłych braci i siostr. Natomiast znaczącą rolę odgrywała ona w dwóch pozostałych grupach wiekowych. Wśród badanych znajdujących się w podokresie średniej dorosłości osoby urodzone w rodzinie jako pierwsze przejawiały wyższy poziom wiedzy o rodzeństwie niż osoby urodzone w drugiej kolejności. Natomiast badani znajdujący się w podokresie późnej dorosłości, urodzeni jako pierwsze dziecko w rodzinie w porównaniu do osób

wyniki

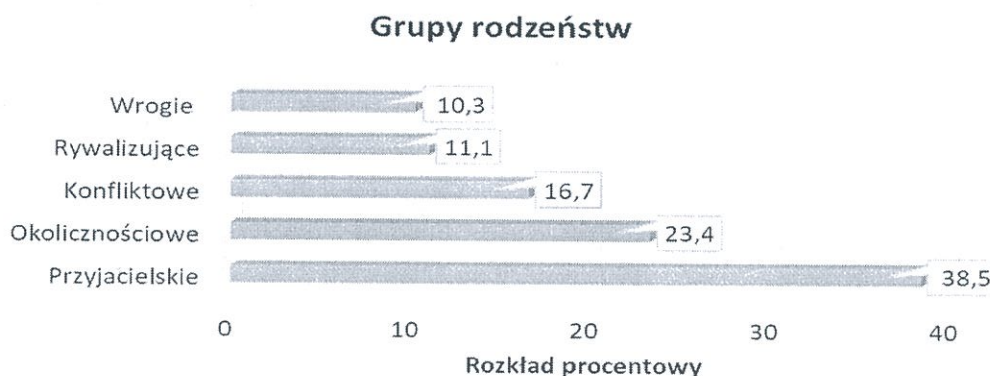
urodzonych jako drugie ujawniali istotnie wyższy poziom krytykującego, niezgodnego komunikowania się z rodzeństwem.

Realizując kolejny cel badawczy analizowałam rolę retrospektywnej oceny stylów rodzicielskich w kształtowaniu relacji interpersonalnych w okresie dorosłości, a także jej moderacyjny wpływ na zmienne społeczno – demograficzne, determinujące relacje dorosłych rodzeństw. Uzyskałam rezultaty, które potwierdzają istotne znaczenie retrospektywnej oceny stylu rodzicielskiego dla jakości relacji z rodzeństwem w okresie dorosłości. Retrospektywne oceny badanych osób, określające matczyne i ojcowskie style wychowawcze jako Autokratyczny i Liberalno – niekochający przyczyniły się do negatywnego spostrzegania relacji z dorosłym rodzeństwem. Badani nie dostrzegali podobieństwa do brata czy siostry. Mieli natomiast poczucie niesprawiedliwości w relacjach z rodzicami, a szczególnie z matką. Sądzi, że w porównywalnych sytuacjach rodzeństwo jest lepiej traktowane niż oni. Ponadto uzyskane wyniki badań wskazały, że retrospektywna ocena stylów rodzicielskich w okresie dorosłości moderuje wpływ zmiennych społeczno – demograficznych na jakość relacji dorosłych rodzeństw. Jest to zaskakujący wynik, bowiem badacze uważają, że w okresie dorosłości stosunki interpersonalne rodzeństw uwalniają się stopniowo od dotychczasowych determinant. Są one mniej związane z jakością więzi rodzicielskich niż w poprzednich okresach życia. Stają się one luźniejsze i bardziej dobrowolne (Scharf i in., 2005).

Omawiając występowanie związków między wymiarami relacji interpersonalnych dorosłych rodzeństw a aspektami ich funkcjonowania psychospołecznego zauważyłam, że szczególnie liczne zależności wystąpiły między wymiarami relacji z rodzeństwem a dobrostanem psychicznym, który w koncepcji pracy obejmuje stan zdrowia psychicznego oraz dobrostan psychiczny, a także z poziomem odczuwanego stresu. Zaznaczam, że wystąpiło szczególnie wiele związków wymiarów relacji dorosłych rodzeństw z symptomami depresji. Okazało się, że wyższy poziom spostrzeganego podobieństwa, zaangażowania w relacje z rodzeństwem, odczuwania dumy z posiadania rodzeństwa, udzielania mu wsparcia emocjonalnego i instrumentalnego oraz wiedzy o nim i o jego relacjach z innymi osobami stanowią czynniki chroniące przed depresją. Ustosunkowując się do zaobserwowanych związków dobrostanu psychicznego z wymiarami relacji dorosłych rodzeństw stwierdziłam, że większość podskal tworzących czynnik Ciepło współwystępowało ze wszystkimi wymiarami dobrostanu psychicznego. Otrzymane wyniki badań własnych w zakresie rozpatrywanych zależności między poziomem odczuwanego stresu a wymiarami relacji interpersonalnych dorosłych rodzeństw pozwoliły mi stwierdzić, że relacje oparte na wszystkich aspektach czynników Konflikt i Rywalizacja łączyły się z wyższym poziomem

odczuwanego stresu. Otrzymane rezultaty badań prowadzą do wniosku, że wyższy stopień odczuwania niesatysfakcjonujących, słabych lub nieobecnych więzi społecznych i/lub emocjonalnych z najbliższą rodziną wiązał się z niskim poziomem udzielania wsparcia instrumentalnego w relacji z rodzeństwem. Ponadto silne doświadczanie samotności w wymiarze rodzinnym łączyło się z wysokim poziomem komunikacji krytykującej, przejawianej w stosunku do rodzeństwa, spostrzeganego jako irytujące oraz współzawodniczące.

Za jeden z istotniejszych rezultatów badań własnych uznaję opracowanie typologii wzorców relacji interpersonalnych rodzeństw w okresie dorosłości. W efekcie przeprowadzenia analizy statystycznej wyłoniłam pięć grup rodzeństw, które określiłam umownie, ale zgodnie z uzyskanymi rezultatami badań jako: *przyjacielskie*, *okolicznościowe*, *konfliktowe*, *rywalizujące* oraz *wrogie*. W każdej z grup znajdowały się zarówno kobiety, jak i mężczyźni reprezentujący trzy podokresy dorosłości. Największy procent badanych tworzył grupę rodzeństw *przyjacielskich*. W dalszej kolejności odnotowałam występowanie typów rodzeństw *okolicznościowych*, *konfliktowych*, *rywalizujących* oraz *wrogich* (wykres 1).

Wykres 1. Rozkład procentowy wyróżnionych grup dorosłych rodzeństw.

Na uwagę zasługuje także duża różnorodność profili relacyjnych dorosłych rodzeństw. Zaznaczam, że nie stwierdziłam istotnej statystycznie zależności pomiędzy przynależnością do jednego z pięciu wyodrębnionych skupień rodzeństw a płcią osób badanych. Odnotowałam natomiast, że w większości grupy rodzeństw o profilu *wrogim* i *okolicznościowym* tworzyły osoby z najstarszej grupy wiekowej. Natomiast typ rodzeństw *konfliktowych* najczęściej reprezentowały osoby z najmłodszej grupy, w przedziale wiekowym 20–35 lat.

Najważniejszy wniosek z badań jest taki, że rodzaj więzi z dorosłym rodzeństwem pozwala twierdzić o jakości funkcjonowania psychospołecznego badanych osób, rozpatrywanego w zakresie zmiennych ujętych w modelu badań, tj. samotności, dobrostanu psychologicznego (dobrostan psychologiczny oraz stan zdrowia psychicznego) oraz odczuwanego stresu. Uważam, że najbardziej adaptacyjne wzorce funkcjonowania psychospołecznego przejawiały osoby z grupy rodzeństw *przyjacielskich*, zaś najmniej adaptacyjne – osoby z grupy rodzeństw *wrogich*. Grupa rodzeństw określanych jako *przyjacielskie* osiągała wyższe wyniki średnie w zakresie zadowolenia z aktywności podejmowanej w aspektach indywidualnym i społecznym, przejawiała większą satysfakcję z życia oraz szerszą gamę pozytywnych uczuć niż osoby z pozostałych grup rodzeństw. Natomiast niższe wyniki średnie osoby te otrzymały w zakresie poziomu spostrzeganego stresu i radzenia sobie z nim, niepokoju i bezsenności, symptomów depresyjnych oraz ogólnego poziomu trudności w funkcjonowaniu.

Określając związek między krytycznymi wydarzeniami życiowymi a psychologicznymi wymiarami relacji dorosłych rodzeństw stwierdziłam, że wyższy poziom nasilenia krytycznych wydarzeń był powiązany z przejawianiem w relacjach dorosłych rodzeństw zachowań świadczących o braku porozumienia, o ujawnianiu przeciwności, z narzucaniem swej woli rodzeństwu, a także z obecnością zachowań konkurencyjnych. Pojawiało się także poczucie niesprawiedliwego traktowania przez osoby znaczące – obydwoje rodziców. Ponadto stwierdziłam, że doświadczanie krytycznych wydarzeń życiowych w okresie dorosłości jest istotnie związane z niektórymi wymiarami funkcjonowania psychospołecznego człowieka. Ustaliłam, że wysoki poziom krytycznych wydarzeń życiowych sprzyja doświadczaniu słabych lub nieobecnych więzów społecznych i/lub emocjonalnych z najbliższym otoczeniem rodzinnym, jak i społecznym, a także obniża poczucie przynależności do tych grup. Otrzymałam także dodatnie zależności między poziomem doświadczania krytycznych wydarzeń życiowych a ogólnym nasileniem trudności w zakresie stanu zdrowia psychicznego, szczególnie w sferach obejmujących przejawianie symptomów depresji oraz niepokoju i bezsenności. Co więcej, osoby cechujące się wyższym poziomem krytycznych wydarzeń życiowych doświadczały wyższego poziomu stresu oraz niższego poziomu zadowolenia z życia.

Przeprowadzone przeze mnie badania miały także na celu określenie roli dorosłego rodzeństwa w obliczu doświadczania krytycznych wydarzeń życiowych przez brata lub/i siostrę. Otrzymane rezultaty badań wskazują, że pomoc psychologiczna (rozumiana jako udzielanie wsparcia emocjonalnego oraz informacyjnego) jest częściej udzielana niż wsparcie

instrumentalne (udzielanie bezpośredniej pomocy w formie pożyczek, darów, usług, a także przekazywanie informacji o konkretnych sposobach postępowania) przez rodzeństwa znajdujące się w podokresach wczesnej i średniej dorosłości niż w podokresie późnej dorosłości. W grupie badanych z podokresu późnej dorosłości występuje dokładnie odwrotna sytuacja – w obliczu doświadczania krytycznych wydarzeń życiowych rodzeństwo częściej udziela wsparcia instrumentalnego niż pomocy psychologicznej. Ponadto uzyskane rezultaty wykazały moderacyjną rolę relacji z dorosłym rodzeństwem w związku pomiędzy poziomem krytycznych wydarzeń życiowych a wymiarami funkcjonowania psychospołecznego. Ustaliłam się, że wyróżnione w oparciu o nasilenie czynników relacji tj. Ciepło, Konflikt, Rywalizację grupy rodzeństw cechowało istotne zróżnicowanie w tym zakresie. Otrzymane wyniki badań wskazują, że we wszystkich grupach rodzeństw wyższy poziom krytycznych wydarzeń życiowych wiązał się z większym nasileniem spostrzeganego stresu i z obniżonym poziomem funkcjonowania w wymiarze społecznym.

Reasumując, przeprowadzone przeze mnie badania akcentują znaczenie jakości relacji z dorosłym rodzeństwem dla funkcjonowania człowieka w wymiarze psychospołecznym, pozwalając jednak po raz pierwszy na szczegółową i wieloaspektową analizę ich oddziaływania. Chciałabym podkreślić, że opisane w monografii wyniki badań poszerzają i uzupełniają moje wcześniejsze konkluzje dotyczące podjętej problematyki, które omówiłam w publikacjach dotyczących relacji interpersonalnych dorosłych rodzeństw (Walęcka Matyja, publikacje z lat 2013-2017).

Poniżej syntetycznie przedstawiam te *kwestie z monografii, które nadają zreferowanym badaniom cechy badań podstawowych z zakresu psychologii rodziny*, bowiem cechuje je oryginalność i zostały głównie podjęte w celu zdobywania nowej wiedzy o podstawach zjawisk oraz obserwowalnych faktach bez nastawienia na praktyczne zastosowanie.

1. Wieloaspektowa analiza jakości i znaczenia relacji interpersonalnej dorosłych rodzeństw, ujmowana z perspektywy psychologicznej stanowi ważny głos w dyskusji na temat bliskich relacji rodzinnych w podsystemie rodzeństwa.

2. Zaznacza się, że aktualnie w literaturze światowej brakuje dostatecznie zintegrowanego obrazu relacji między rodzeństwem w okresie dorosłości, szczególnie wczesnej (Cicirelli, 1995; Conger, Little, 2010; Sherman i in., 2006; Rostowska, 2010; Whiteman i in., 2011).

Natomiast prowadzone w Polsce dotychczasowe badania nad rodzeństwem dotyczyły odmiennych kwestii niż proponowane są przez autorkę. Odnosiły się do:

- a) znaczenia posiadania rodzeństwa dla funkcjonowania w roli ucznia (Dołęga, 2010),
- b) relacji ze współmałżonkiem (Komorowska-Pudło, 2014),
- c) związków pozycji dziecka wśród rodzeństwa z osobowością (Grzankowska, Basińska, 2010)
- c) porównania cech jedynaków oraz osób posiadających rodzeństwo (Połomski, Peplińska, 2011).
- d) funkcjonowania dzieci zdrowych wychowujących się z rodzeństwem z niepełnosprawnością (Pisula, 2007),
- e) funkcjonowania rodzeństwa bliźniąt monozygotycznych, z akcentem na rolę naśladownictwa w procesie komunikacji między nimi (Rostowska, 2010).

3. Doniesienia badaczy, opisywane w literaturze światowej koncentrują się głównie na eksploracji naukowej okresu dzieciństwa (Dunn, 1983; Furman, Buhrmester, 1985; Salvatore, 2006; Stocker, 1993) lub podokresu późnej dorosłości (Bedford, 1989; Campbell i in., 1999; Gold, 1990; Khodyakov, Carr, 2009). Nieliczne badania obejmują psychologiczne aspekty relacji interpersonalnych rodzeństw znajdujących się w podokresie wczesnej dorosłości (Eidsness, Myers, 2008; Finzi – Dottan, Cohen, 2010; Mikkelsen i in., 2014; Raffaelli, 1997; Sherman i in. 2006). Dotychczasowe badania prowadzone przez polskich familologów nad podsystemem rodzeństwa również głównie odnosiły się do wczesnych okresów ontogenezy.

4. O nowatorskim charakterze zreferowanych badań własnych świadczy także zaadoptowanie do warunków polskich narzędzia do badania relacji interpersonalnej z dorosłym rodzeństwem – Adult Siblings Relationships Questionnaire Stockera i in. (1997). Możliwe, że mała liczba narzędzi psychologicznych przeznaczonych do badania dorosłych rodzeństw stanowiła przeszkodę dla badaczy zainteresowanych problematyką relacji w podsystemie rodzeństwa. W literaturze zagranicznej dominują narzędzia przeznaczone do badania dzieci i młodzieży. Dla osób dorosłych oferta jest już zdecydowanie uboższa (np. *ASRQ*, Stocker i in., 1997 czy *LSRS*, Riggio, 2000).

5. Ponadto oprócz nielicznych, szczególnie na gruncie polskim doniesień naukowych z tego zakresu, aktualnie nie istnieje opracowanie naukowe, które w całości byłoby poświęcone zagadnieniu relacji interpersonalnej z rodzeństwem w okresie dorosłości (charakterystyce, typologii relacji, jej uwarunkowań, moderatorów i następstw tejże relacji dla funkcjonowania psychospołecznego człowieka). W swej monografii zreferowałam najnowsze rezultaty badań, opisujące i wyjaśniające jakość relacji interpersonalnej z rodzeństwem oraz określiłam jej znaczenie dla funkcjonowania psychospołecznego w całym dorosłym życiu człowieka. Badania o charakterze przekrojowym.

6. Szczególną wartość naukową monografii stanowi przedstawiona w niej opracowana typologia pięciu wzorców relacji interpersonalnych dorosłych rodzeństw. Do tej pory badacze nie zajmowali się tą kwestią.

7. Badanie relacji interpersonalnych dorosłych rodzeństw posiada ważne implikacje dla teorii i praktyki, które przedstawiłam w końcowej części monografii. Najważniejszy wniosek odnosi się do tego, że relacje interpersonalnych dorosłych rodzeństw mają niezwykle złożony charakter i są specyficzną w zależności od podokresu dorosłości. Co więcej, w oparciu o jakość tych relacji wśród dorosłych rodzeństw można wyróżnić pięć grup osób znajdujących się w okresie dorosłości, które różnią się między sobą wymiarami funkcjonowania psychospołecznego.

8. Prezentowane w monografii zagadnienia są wyjątkowo istotne także z tego powodu, że podkreślają szczególną rolę dorosłego rodzeństwa w rozwoju i funkcjonowaniu człowieka, a także w procesie stymulowania rozwoju społecznego oraz cywilizacyjnego całego społeczeństwa. Współcześnie, ze względu na wydłużający się czas ludzkiego życia rodzeństwo ma możliwość kontaktu ze sobą dłużej niż kiedykolwiek. Istotnym jest zatem umiejętność dostrzeżenia w relacji z dorosłym rodzeństwem aspektów prorozwojowych i nauczenie się korzystania z nich. Priorytetem dla człowieka jest bowiem dążenie do szczęśliwego życia, także w wymiarze rodzinnym.

5. Omówienie pozostałych osiągnięć naukowo – badawczych wnioskodawcy, świadczących o istotnej aktywności naukowej habilitanta

Moje główne zainteresowania naukowo – badawcze koncentrują się na zagadnieniach obejmujących psychologiczne aspekty funkcjonowania człowieka w systemie rodzinnym. Pragnę zwrócić uwagę na kolejne obszary problemowe, podejmowane przeze mnie w badaniach:

- 5.1. Relacje interpersonalne rodzeństw w okresie dorosłości – główny obszar badawczy,**
- 5.2. Rodzicielstwo w perspektywie rozwoju jednostki i rodziny,**
- 5.3. Rodzinne uwarunkowania funkcjonowania członków systemu rodzinnego,**
- 5.4. Niepełnosprawność w perspektywie psychologicznej.**

5.1. Relacje interpersonalne rodzeństw w okresie dorosłości – główny obszar badawczy

Prowadząc badania nad systemem rodzinnym początkowo interesowałam się problematyką rozwoju i wychowania człowieka, rodziną w sytuacjach kryzysów normatywnych oraz nienormatywnych jak np. przejście do kolejnej fazy rozwoju, doświadczanie niepełnosprawności, a także podejmowaniem przez dorosłych członków rodziny ról rodzicielskich. Wraz z osiąganiem dojrzałości naukowej oraz ze stałym pogłębianiem wiedzy z zakresu psychologii rodziny narastało we mnie przekonanie o przejawianiu przez badaczy mniejszego zainteresowania relacjami interpersonalnymi w podsystemie rodzeństwa niż innymi typami interakcji w systemie rodzinnym, np. matka – dziecko, rodzice – dzieci. Dotychczasowa, niewielka liczba prac z zakresu problematyki ustosunkowań interpersonalnych rodzeństw w okresie dorosłości stanowiła dla mnie bodziec do przeprowadzenia wieloaspektowych badań z tego zakresu.

Pragnę zaznaczyć, że złożona analiza relacji interpersonalnych rodzeństw w okresie dorosłości z uwzględnieniem psychospołecznego aspektu funkcjonowania człowieka oraz jego zachowań podejmowanych w obliczu krytycznych wydarzeń życiowych (*Relacje interpersonalne dorosłych rodzeństw w aspekcie funkcjonowania psychospołecznego i krytycznych wydarzeń życiowych*, Łódź, 2018) stanowi ukoronowanie mojej dotychczasowej pracy naukowej.

W najwcześniejszym z artykułów poświęconych zagadnieniu rodzeństwa analizowałam psychologiczne aspekty sytuacji życiowej adolescentów i młodych dorosłych posiadających rodzeństwo z niepełnosprawnością intelektualną. W badaniach uwzględniłam perspektywę zdrowych, młodych ludzi oraz ich rodziców. Zastosowałam metodę wywiadu

autorskiego. Rezultaty badawcze wyraźnie wskazały na istnienie zbliżonego obrazu życia rodzinnego u badanych adolescentów oraz młodych dorosłych i ich rodziców. Wraz ze współautorką mgr A. Przybylak (APS, Warszawa) uznałyśmy, że podejmowane próby zaprzeczania, umniejszania wpływu niepełnosprawności jednego z członków rodziny na cały system rodziny, przy jednoczesnym idealizowaniu osoby niepełnosprawnego dziecka/rodzeństwa mogą między innymi świadczyć o przejawianiu przez badane rodziny mechanizmów obronnych (*Sytuacja życiowa rodzeństwa osób z niepełnosprawnością intelektualną*, 2013, rozdział w pracy zbiorowej pt. *Sytuacja życiowa rodzeństwa osób z niepełnosprawnością intelektualną* pod redakcją D. Muller, A. Sobczak; prezentacja rezultatów badań podczas ogólnopolskiej konferencji).

Dokonany przegląd literatury przedmiotu ukierunkował moje zainteresowania naukowe na poszukiwanie narzędzi badawczych służących do bardziej precyzyjnego i pełniejszego określenia relacji interpersonalnych dorosłych rodzeństw. Podjęte działania uświadomiły mi, że niedostateczna wiedza na temat psychologicznych aspektów relacji rodzeństw w okresie dorosłości wynika między innymi z niewystarczającej liczby oraz właściwości psychometrycznych polskich narzędzi do pomiaru tychże związków rodzinnych. Choć w literaturze zagranicznej zaprezentowano wiele metod przeznaczonych do badania braci i siostr w okresie dzieciństwa oraz adolescencji to wśród narzędzi służących do określania relacji dorosłych rodzeństw nie występuje już tak duża ich liczba. Efektem mojej pracy nad narzędziem do badania relacji interpersonalnych dorosłych rodzeństw była publikacja, w której przedstawiłam przebieg procesu adaptacji i właściwości psychometryczne Kwestionariusza Relacji Dorosłego Rodzeństwa (Psychometric properties of the polish adaptation of the Adult Sibling Relationship Questionnaire (ASRQ). *Archives of Psychiatry and Psychotherapy*, 2014; prezentacja rezultatów badań podczas ogólnopolskiej konferencji). Kwestionariusz Relacji Dorosłego Rodzeństwa z powodzeniem stosowałam w weryfikowaniu kolejnych problemów badawczych, sprawdzając za każdym razem jego trafność.

W następnych latach kariery naukowej skoncentrowałam się na zidentyfikowaniu uwarunkowań i roli relacji interpersonalnych dorosłych rodzeństw w kontekście funkcjonowania społecznego człowieka. Jedno z pierwszych badań z tego zakresu poświęciłam zweryfikowaniu hipotezy, że mężczyźni niedoświadczający samotności bardziej pozytywnie oceniają swe relacje z rodzeństwem niż mężczyźni, u których występowało poczucie samotności emocjonalnej (Psychologiczne aspekty relacji dorosłego rodzeństwa w percepcji mężczyzn. *Fides et Ratio. Kwartalnik Naukowy*, 2014; prezentacja rezultatów badań

podczas ogólnopolskiej konferencji). W następnym artykule naukowym udzieliłam odpowiedzi na pytanie czy i w jaki sposób relacje dorosłych rodzeństw oraz poziom samooceny wiążą się ze strategiami radzenia sobie ze stresem? Rezultaty badań ujawniły występowanie zróżnicowanych pod względem kierunku i siły korelacji między wymiarami relacji dorosłego rodzeństwa a strategiami radzenia sobie ze stresem. Uzasadniłam, że występuje związek o charakterze dodatnim między poziomem samooceny i podobieństwem oraz bliskością w grupie sióstr. Natomiast występowanie ujemnej współzależności między poziomem samooceny a relacją o charakterze dominacji odnotowałam w grupie braci (Relationships with siblings as a way of coping with stress in the early adulthood and the level of self-esteem, *Polskie Forum Psychologiczne*, 2015; prezentacja rezultatów badań podczas ogólnopolskiej konferencji). Interesowało mnie także czy występują różnice w samotności i stylach radzenia sobie ze stresem w grupach osób posiadających rodzeństwo i w grupach jedynaków? Ponadto chciałam sprawdzić, czy występują zależności między samotnością a radzeniem sobie ze stresem oraz wyznaczyć relacyjne uwarunkowania stylów radzenia sobie ze stresem i samotności ujawnianych przez młodych dorosłych. Przeprowadzając analizy tylko w grupie osób posiadających rodzeństwo rozpatrzyłam czy zakładany związek między doświadczaniem samotności a stylami radzenia sobie ze stresem jest mediowany przez jakość relacji z dorosłym rodzeństwem. Uzyskane wyniki stanowiące satysfakcjonującą dla mnie odpowiedź na sformułowane problemy badawcze zawarłam w artykule pt. Loneliness and coping with stress in only children and persons with siblings in early adulthood. Mediating role of sibling relationship quality (*Polskie Forum Psychologiczne*, w druku).

Początkowo interesującym dla mnie było opisanie i wyjaśnienie wieloaspektowo ujmowanego Konfliktu występującego w relacjach dorosłych rodzeństw. W wyniku przeprowadzonych badań scharakteryzowałam relacje między rodzeństwem w okresie wczesnej dorosłości ze szczególnym zwróceniem uwagi na ten wymiar. Rozpatrując uzyskane rezultaty badań stwierdziłam, że badane rodzeństwa cechuje niski poziom konfliktowości. Prognozuje to przejawianie większej skłonności do wzajemnego wspierania się i pomagania sobie, co ma szczególną wagę w kontekście coraz dłuższego życia (Konflikt jako czynnik kompozytowy relacji między rodzeństwem w okresie dorosłości a kompetencje społeczne, 2015, rozdział w pracy zbiorowej pod redakcją D. Boreckiej – Biernat, M. Cywińskiej pt. *Konflikt Społeczny w perspektywie socjologicznej i pedagogiczno – psychologicznej. Wybrane kwestie*. Warszawa, Difin; prezentacja rezultatów badań podczas ogólnopolskiej konferencji). Bazując na przeglądzie literatury przedmiotu chciałam sprawdzić, czy poziom konfliktu w relacjach badanych rodzeństw wiąże się z ich wiekiem. Podążając za tą myślą

Wynagryze

zainteresowałam się zjawiskiem konfliktu relacyjnego z rodzeństwem w percepcji sióstr znajdujących się w okresach średniej i późnej dorosłości oraz analizowałam jego wybrane uwarunkowania. Rozpatrywałam także różnicujące znaczenie nasilenia konfliktu relacyjnego z rodzeństwem w zakresie doświadczania dobrostanu psychicznego. Uzyskane rezultaty badań stanowiły podstawę do sformułowania wniosku o ambiwalentnym rodzaju więzi między rodzeństwem w okresie dorosłości, jednoznacznie wskazując na zróżnicowanie występowania konfliktu relacyjnego w zależności od wieku badanych sióstr (The psychological aspects of sibling relational conflict vs. the level of mental wellbeing in women's perception. *Polish Journal of Applied Psychology*, 2016; prezentacja rezultatów badań podczas ogólnopolskiej konferencji).

Przyglądając się результатам przeprowadzonych przeze mnie dotychczas badań nad relacjami dorosłych rodzeństw zauważyłam, że replikowanym wynikiem był dominujący w relacjach wymiar Ciepła. Skłoniło mnie to do podjęcia poszukiwań uwarunkowań tego rodzaju relacji. Efekty swojej pracy zawarłam w publikacji (The relationships with siblings in early adulthood - analysis of conditions. *Polskie Forum Psychologiczne*, 2016) oraz zaprezentowałam w postaci referatu na XII Ogólnopolskim Zjeździe Polskiego Stowarzyszenia Psychologii Społecznej (2015). W artykule pt. Personality and interpersonal sibling relationships in early adulthood – causal analysis (*Archives of Psychiatry and Psychotherapy*, w druku) poszukiwałam osobowych uwarunkowań relacji z rodzeństwem w okresie wczesnej dorosłości. Na podstawie przeprowadzonych badań stwierdziłam, że wartość predykcyjną dla relacji z rodzeństwem opartych na Ciepłe mają Ekstrawersja (w grupach kobiet i mężczyzn) oraz Otwartość na doświadczenie (tylko w grupie mężczyzn). Konfliktowe relacje z dorosłym rodzeństwem w obu grupach były warunkowane niskim poziomem Ugodowości, a jedynie w grupie kobiet wysokim poziomem Neurotyzmu i Ekstrawersji. Rywalizacja w relacjach z rodzeństwem była determinowana w grupie kobiet przez niski poziom Ugodowości.

W kolejnym artykule przeanalizowałam zmienne różnicujące doświadczanie samotności przez młodych dorosłych oraz podjęłam się określenia wymiarów relacji z rodzeństwem o wartości predykcyjnej dla wieloaspektowo ujmowanego zjawiska samotności (Psychological dimensions of relationships with siblings as predictors of loneliness young adults. *Polskie Forum Psychologiczne*, 2016; prezentacja rezultatów badań podczas ogólnopolskiej konferencji). Uzyskane rezultaty badań pozwoliły stwierdzić, że wśród rozpatrywanych zmiennych społeczno – demograficznych jedynie kolejność urodzeń stanowiła czynnik różnicujący badanych w obszarze doświadczania samotności w wymiarze

rodzinnym. Zauważyłam także różnice w zakresie jakości relacji z rodzeństwem w porównywanych grupach kobiet i mężczyzn. Siostry przejawiały znacząco wyższe wskaźniki życzliwych relacji z rodzeństwem niż bracia. Natomiast badani bracia częściej opisywali swą relację z rodzeństwem przez pryzmat konfliktu i faworyzowania ze strony matki. Stwierdziłam także istnienie odmiennych konstelacji wymiarów relacji z rodzeństwem mających wartość predykcyjną dla określonych aspektów samotności w grupach badanych siostr i braci.

Zajmując się problematyką relacji interpersonalnych dorosłych rodzeństw interesujące dla mnie było także podjęcie tematu badań odnoszącego się do wartości predykcyjnej relacji z rodzeństwem w okresie dorosłości dla kompetencji społecznych, warunkujących funkcjonowanie dorosłych w rolach rodzinnych i zawodowych (prezentacja rezultatów badań podczas ogólnopolskiej konferencji). W artykule pt. Relationships with siblings as a predictor of empathy and styles of sense of humor in early adulthood (*Archives of Psychiatry and Psychotherapy*, 2017) podjęłam się określenia jakości relacji z rodzeństwem, empatii i stylów humoru w grupie młodych dorosłych. Przeprowadzone badania opierały się na założeniu, że charakter więzi łączącej rodzeństwo w okresie wczesnej dorosłości w istotny sposób wpływa na przejawianie empatii i stylów humoru w relacjach z innymi ludźmi, znacząco przyczyniając się do jakości funkcjonowania interpersonalnego. Dlatego też za drugi cel badań przyjąłm zidentyfikowanie relacyjnych predyktorów empatii i preferowanych przez badanych stylów humoru. Uzyskane wyniki pozwoliły stwierdzić, że siostry częściej ujawniają życzliwe relacje z rodzeństwem, są bardziej empatyczne i rzadziej niż bracia stosują styl humoru samodeprecjonującego. W grupach siostr i braci zidentyfikowałam zmienne relacyjne o wartości predykcyjnej dla empatii i stylów humoru. W grupie braci wyjaśniały one wyższy procent wariancji wyników.

W kolejnych latach, we współpracy z mgr P. Szymańską (Instytut Psychologii, UŁ) podjęłam się określenia predykcyjnej roli jakości relacji dorosłych rodzeństw w kontekście zdrowia psychicznego w dzieciństwie i dorosłości (*Relacje z rodzeństwem jako predyktor zdrowia psychicznego w dzieciństwie i dorosłości*; prezentacja zagadnień teoretycznych podczas międzynarodowej konferencji) oraz poczucia samotności (*Wymiary relacji z rodzeństwem jako predyktory poczucia samotności w okresie wczesnej dorosłości*; prezentacja rezultatów badań podczas ogólnopolskiej konferencji). Przygotowałyśmy także referat, w którym zawarłyśmy wyniki badań nad jakością relacji z rodzeństwem w okresie dorosłości w związku ze wsparciem społecznym, koncentrując się na moderacyjnej roli kolejności urodzeń (*Jakość relacji z rodzeństwem w okresie dorosłości a wsparcie społeczne –*

moderacyjna rola kolejności urodzenia; prezentacja rezultatów badań podczas ogólnopolskiej konferencji).

Poszerzając perspektywę badań nad relacjami dorosłych rodzeństw do badań włączyłam osoby z późniejszych okresów rozwojowych, tj. średniej i późnej dorosłości. Analizie psychologicznej poddałam różnicującą rolę nasilenia konfliktu z rodzeństwem w zakresie doświadczania dobrostanu psychicznego (The psychological aspects of sibling relational conflict vs. the level of mental wellbeing in women's perception. *Polish Journal of Applied Psychology*, 2016; prezentacja rezultatów badań podczas ogólnopolskiej konferencji).

Pragnę dodać, że wraz z pełniejszym opisywaniem i wyjaśnianiem problematyki relacji interpersonalnych dorosłych rodzeństw stale dostrzegam nowe problemy badawcze, jak i sposoby ich rozwiązywania. Jeden z problemów badawczych dotyczył kwestii stosowanego narzędzia badawczego – Kwestionariusza Relacji Dorosłego Rodzeństwa (KRDR). W odniesieniu bowiem do przebiegu przeprowadzonych przeze mnie badań z wykorzystaniem KRDR dostrzegłam trudność dla badanych wynikającą z dużej liczby pytań. KRDR zawiera bowiem 81 itemów, za pomocą których badani mogą wyrazić opinie dotyczące swojego zachowania wobec rodzeństwa oraz własnych uczuć odnoszących się do zachowania rodzeństwa wobec nich. Na podstawie doświadczeń w pracy z osobami w wieku senioralnym stwierdziłam, że niechętnie uczestniczą one, a nawet odmawiają udziału w badaniach psychologicznych, jeśli oceniają je jako zbyt wyczerpujące. Zaznaczam, że prowadzenie badań nad podsystemem rodzeństwa wymaga ujmowania dużej liczby zmiennych w jednym badaniu, które z założenia mają przyczynić się do pełniejszego zrozumienia przebiegu rozwoju i dynamiki relacji z rodzeństwem. Realizowanie złożonych projektów badawczych, uwzględniających wiele zmiennych i zróżnicowany wiek uczestników stanowiło dla mnie inspirację do podjęcia działań mających na celu opracowanie skróconej wersji narzędzia do diagnozowania aktualnej relacji z dorosłym rodzeństwem (61 itemów) (The Polish short version of the Adult Sibling Relationship Questionnaire (ASRQ – SF): Preliminary Report. *Hellenic Journal of Psychology*, 2016). Ponadto opracowałam autorskie narzędzie do badania relacji interpersonalnych rodzeństw w okresie dorosłości. Uzyskane rezultaty badań są satysfakcjonujące i wskazują na dobre właściwości psychometryczne skali (The Adult Sibling Familial Relationship Scale (ASFRS) – construction and psychometric properties. Preliminary report, *Hellenic Journal of Psychology*, 2015; prezentacja rezultatów badań podczas międzynarodowej konferencji).

Tym samym swoją pracą przyczyniłam się do stworzenia szerszej perspektywy zastosowania narzędzi badawczych służących określeniu relacji interpersonalnych dorosłych

rodzeństw w złożonych projektach naukowych, prowadzonych m.in. z udziałem osób w okresie późnej dorosłości. Pragnę zaznaczyć, iż wyniki moich badań prowadzonych w ramach niniejszego obszaru zainteresowań prezentowałam na konferencjach naukowych o zasięgu zarówno międzynarodowym, jak i ogólnopolskim.

Reasumując, uzyskane rezultaty dotyczące psychologicznych aspektów relacji interpersonalnych dorosłych rodzeństw, ich uwarunkowań oraz pełnionej roli w funkcjonowaniu społecznym człowieka dostarczyły mi inspiracji do dalszych, empirycznych poszukiwań w ramach moich studiów nad problematyką relacji interpersonalnych rodzeństw w okresie dorosłości. W 2015 roku złożyłam wniosek o grant wydziałowy na badania naukowe pt. *Psychologiczne aspekty relacji interpersonalnych z rodzeństwem w okresie dorosłości. Moderujący efekt relacji opartych na ciepłe na radzenie ze stresem w obliczu wydarzeń życiowych*. Wniosek został pozytywnie rozpatrzony przez Komisję ds. Nauki Wydziału Nauk o Wychowaniu, UŁ.

Po zakończeniu prac związanych z realizacją grantu na badania naukowe pojawiło się wiele nowych pytań badawczych, co stanowiło dla mnie inspirację do złożenia w 2017 roku kolejnego wniosku o grant, tym razem do Narodowego Centrum Nauki na przeprowadzenie badań o charakterze podstawowym pt: *Jakość relacji interpersonalnych dorosłych rodzeństw a doświadczanie stresu i depresji. Mediująca rola familizmu*. Narodowe Centrum Nauki rozpatrzyło mój wniosek pozytywnie. Pełniąc jednocześnie rolę kierownika grantu i wykonawcy nadal kontynuuję badania w interesującym mnie obszarze psychologii rodziny. W roku 2018 otrzymałam także pozytywną decyzję przez Komisji ds. Nauki Wydziału Nauk o Wychowaniu, UŁ dotyczącą mojego wniosku o dofinansowanie badań na temat: *Satysfakcja z pracy i stan zdrowia psychicznego wśród młodych dorosłych – mediująca rola relacji z rodzeństwem*. W efekcie zakończonej pracy złożyłam artykuł do wysoko punktowanego czasopisma z Listy A (IF=0,416) *Medycyna Pracy* (*Satysfakcja z pracy i stan zdrowia psychicznego wśród młodych dorosłych – mediująca rola relacji z rodzeństwem*, 2018, w druku).

5.2. Rodzicielstwo w perspektywie rozwoju jednostki i rodziny

Zajmując się naukowo problematyką psychologii rodziny prowadziłam wieloaspektowe badania nad zagadnieniem rodzicielstwa, a w szczególności macierzyństwa. W badaniach przyjąłam założenia teorii systemowej, która według większości familiologów w najpełniejszy sposób oddaje istotę funkcjonowania systemu rodzinnego (Rostowska, 2008). Zrealizowane przeze mnie projekty naukowe wiązały się z określeniem oblicza macierzyństwa w dobie nowych technologii, macierzyństwa wymagającego łączenia ról rodzinnych i zawodowych, trudnego macierzyństwa związanego z niepełnosprawnością dziecka, z dezintegracją systemu rodzinnego w wyniku zmiany struktury rodziny, a także rodzicielstwa rozpatrywanego aspekcie sytuacji konfliktowych z adolescentami. W artykule pt. *Rola telefonii komórkowej w komunikacji rodzinnej w percepcji matek* (Wałęcka – Matyja, K., Kucharska, M., 2012, rozdział w monografii pod redakcją W. Tuszyńskiej – Boguckiej, pt. *Wpływy medialne. Szanse i zagrożenia dla współczesnej rodziny*. Kraków: Wyd. LIBRON and Authors) przedstawiłam wyniki analizy funkcjonowania środowiska rodzinnego w obszarze komunikacji. Inspirację dla podjęcia badań stanowiło założenie, że we współczesnym świecie w związku z dynamicznym postępem technologicznym, a szczególnie sieci, rozumianej jako sieć telefonii komórkowej, jak i sieć połączeń internetowych, kontakty międzyludzkie uległy znacznym przekształceniom w porównaniu do ubiegłych epok. Przedstawione w artykule rezultaty badań wpisują się w nurt badań eksploracyjnych nad nowym i nieodwracalnym zjawiskiem społecznym jakie stanowi rozwój sieci przybliżając w pewnym zakresie badane zjawisko. Zajmując się problematyką macierzyństwa podjęłam zagadnienie specyfiki macierzyństwa w obliczu konieczności jednoczesnej realizacji wielu ról, zarówno o charakterze afektywnym, jak i instrumentalnym (Wałęcka – Matyja, K., Kucharska, M., 2015, rozdział w monografii pod redakcją K. Adamczyk, M. Wysoty pt. *Various Aspects of Young Adults' Functioning*. Kraków, Wyd. Libron and Authors). Celem podjętych badań było określenie socjodemograficznych uwarunkowań satysfakcji z życia, poczucia własnej skuteczności i preferowanych stylów rodzicielskich w grupie matek aktywnych zawodowo oraz uwarunkowań rodzajów podejmowanych przez nie oddziaływań wychowawczych. Rezultaty badań pozwoliły stwierdzić dodatnie współzależności między zadowoleniem z życia i wysokim poczuciem własnej skuteczności matek a demokratycznym i liberalno – kochającym stylem rodzicielskim. Ponadto zauważyłam istotne zróżnicowanie w zakresie podejmowanych przez matki stylów rodzicielskich uwarunkowane miejscem zamieszkania, oceną własnej sytuacji ekonomicznej oraz wiekiem.

Odnosząc się naukowo do zagadnienia realizacji roli matki rozpatrywanej w kontekście niepełnosprawności dziecka także opierałam się na paradygmacie systemowym. Przyjęłam założenie, że niepełnosprawność jest ujmowana jako zjawisko niekorzystne nie tylko dla samej jednostki, ale również dla jej rodziny. Zwykle źródłem wsparcia i punktem odniesienia w wielu sferach funkcjonowania dziecka z niepełnosprawnością w różnych okresach życia jest rodzic, a bardzo często matka. Interesującym dla mnie było jak matki adolescentów z niepełnosprawnością w porównaniu do matek zdrowej młodzieży funkcjonują w obszarach: aktywności zawodowej, preferowanych stylów rodzicielskich, stylów radzenia sobie ze stresem, satysfakcji z życia oraz poczucia własnej skuteczności. Psychologiczne aspekty macierzyństwa z dorastającym dzieckiem z niepełnosprawnością przedstawiłam w trzech artykułach przygotowanych we współpracy z dr D. Kurpiel (AP, Słupsk) (Psychologiczne profile radzenia sobie ze stresem przez matki młodzieży z niepełnosprawnością a poczucie własnej skuteczności, 2013, rozdział w monografii pod redakcją D. Muller i A. Sobczak pt. *Rozwój i jego wspieranie w perspektywie rehabilitacji i resocjalizacji*. Łódź: Wyd. UŁ; Aktywność zawodowa, style wychowania i radzenia sobie ze stresem matek młodzieży z hemiplegią i bez problemów zdrowotnych, 2014, rozdział w monografii pod redakcją I. Janickiej i M. Znajmieckiej – Sikory pt. *Rodzina i kariera. Równoważenie czy konflikt ról?* Łódź, Wyd. UŁ; Ocena satysfakcji z życia a poczucie skuteczności i styl wychowania w percepcji matek młodzieży z niepełnosprawnością w perspektywie rozwoju, 2015, *Psychologia Rozwojowa*).

Poruszając w dwóch artykułach problematykę samotnego macierzyństwa nakreśliłam psychologiczną sytuację kobiet doświadczających sytuacji separacji, rozwodu, wyjazdu małżonka o charakterze migracyjnym oraz wdowieństwa. Zauważyłam, że zmiany w strukturze rodziny mogą wydarzyć się na każdym etapie dorosłości, zaburzając prawidłowe funkcjonowanie poszczególnych członków rodziny, dorosłego i dzieci. W wielu przypadkach psychologiczne konsekwencje samotnego macierzyństwa utrudniają kobiecie właściwe realizowanie roli rodzica. W bogatej literaturze przedmiotu z zakresu monoparentalności dostrzeganych jest wiele różnic w realizowaniu roli matki, w zależności od typu tworzonej rodziny. Jednak to, co najwyraźniej łączy odmienne rodzaje samotnego macierzyństwa dotyczy trudności wynikających z pełnienia głównych funkcji rodzinnych – funkcji ekonomicznej i opiekuńczo – wychowawczej. Obraz rodzin monoparentalnych z matką skłania do refleksji nad kierunkami pomocy psychologicznej oraz formami wsparcia, niezbędnymi dla poprawy jakości życia, zarówno dorosłych, jak i dzieci (O samotnym macierzyństwie i odpowiedzialności z perspektywy psychologicznej, 2014, *Fides et Ratio*).

Kwartalnik Naukowy; Poczucie bezpieczeństwa a radzenie sobie ze stresem i postawy rodzicielskie samotnych matek, rozdział w monografii, w druku).

Kolejne trzy moje publikacje dotyczące rodzicielstwa powstały w ramach realizacji grantu wydziałowego pt. *Zróżnicowanie dymorficzne w zakresie postaw wobec przyszłości i poziomu odczuwanego stresu rodziców dorastającego dziecka. Psychologiczna analiza procesu wychowania w rodzinie z adolescentem*. Został mi on przyznany przez Komisję ds. Nauki Wydziału Nauk o Wychowaniu UŁ w latach 2011– 2012 (nr 545/045). Badaniami objęłam grupę rodziców adolescentów. Analizowałam uwarunkowania pełnienia roli rodzicielskiej o charakterze wewnętrznym, do których zaliczyłam poziom odczuwanego stresu i niepokój przyszłościowy (Zróżnicowanie dymorficzne w zakresie poziomu odczuwanego stresu oraz postaw wobec przyszłości rodziców adolescentów. *Fides et Ratio. Kwartalnik Naukowy*, 2014). W kolejnym artykule przedstawiłam obraz wybranych obszarów konfliktów między rodzicami a adolescentami, a także określiłam ich uwarunkowania (Obraz wybranych sytuacji konfliktowych i ich rozwiązywanie w percepcji rodziców adolescentów – analiza psychologiczna, 2015, rozdział w monografii pod redakcją D. Boreckiej – Biernat pt. *Společne situace konfliktowe. Przyczyny - Sposoby rozwiązywania – Skutki*. Wrocław, Wyd. UWr.). W ramach trzeciego artykułu stanowiącego efekt prowadzonych przeze mnie badań opisałam i wyjaśniłam relację między poczuciem wspólnoty w rodzinie, a potrzebą indywidualizmu adolescentów. Przedstawiłam uwarunkowania relacji otwartości i ubiegania się o wsparcie przez nastolatków w relacji z ich rodzicami (Indywidualizm adolescenta a system wspólnoty rodzinnej w perspektywie psychologicznej. *Horyzonty Wychowania*, 2013).

5.3. Rodzinne uwarunkowania funkcjonowania członków systemu rodzinnego

Zajmując się naukowo psychologią rodziny podjęłam zagadnienie wpływu struktury rodziny na funkcjonowanie społeczne adolescentów i młodych dorosłych. Oceeniłam, że jest ono wyjątkowo istotne w związku z coraz powszechniejszym w polskim społeczeństwie zjawiskiem rozwodu, a co z tym związane powstawaniem coraz większej liczby rodzin zrekonstruowanych. Tematykę tę eksplorowałam na tyle intensywnie oraz rozległe, że uznałam, iż może ona stanowić przedmiot rozważań zawartych w mojej pracy doktorskiej. Część otrzymanych wyników badań opublikowałam w monografii pt. *Struktura rodziny a różnicowanie zachowań społecznych i osobowości młodzieży* (2009, Wyd. UŁ), którą uważam za wartościową pozycję na rynku publikacji akademickich. Problematyce wpływu struktury rodziny na funkcjonowanie społeczne adolescentów i młodych dorosłych poświęciłam także osiem artykułów naukowych.

W pierwszym z nich przedstawiłam wyniki badań odnoszące się do określenia rodzinnych uwarunkowań poczucia bezpieczeństwa młodzieży wychowywanej w rodzinach o zróżnicowanej strukturze (Rodzinne uwarunkowania poczucia bezpieczeństwa młodzieży z rodzin pełnych, niepełnych i zrekonstruowanych, 2010, rozdział w monografii pod redakcją T. Rostowskiej i A. Jaromłowskiej pt. *Rozwojowe i wychowawcze aspekty życia rodzinnego*. Warszawa, Difin). W kolejnym artykule omówiłam rolę struktury rodziny w kształtowaniu się osobowości i samooceny adolescentów (Adolescent personalities and their self – acceptance within complete families, incomplete families and reconstructed families. *Polish Journal of Applied Psychology*, 2014). Podjęłam się także, opartego na wynikach badań wskazania uwarunkowań autorytetu rodzinnego w percepcji dorastających dzieci (Determinanty autorytetu rodzinnego w percepcji adolescentów z rodzin o zróżnicowanej strukturze. *Horyzonty Wychowania*, 2013). W cyklu trzech następnych artykułów skoncentrowałam się na określeniu roli struktury rodziny w kształtowaniu u młodych ludzi wielowymiarowo ujmowanej empatii (Empathy of adolescent from families of different structure. *Kwartalnik Naukowy Fides et Ratio*, 2015; The otherness of the modern family and empathy of adolescents, 2011, rozdział w monografii pod redakcją M. M. Kowalczyk i H. Cudaka pt. "Otherness" in various social contexts. Łódź, Wyd. ECKO House Publishing) oraz na wskazaniu determinant zachowań o charakterze przywódczym rozpatrywanych w kontekście empatii u młodzieży z rodzin o zróżnicowanej strukturze (Empatia a zachowania przywódcze młodzieży z rodzin o zróżnicowanej strukturze, 2010, rozdział w monografii pod redakcją I. Janickiej pt. *Rodzice i dzieci w różnych systemach rodzinnych*. Kraków, Impuls).

Uzyskane dotychczas ustalenia badawcze wskazujące na istotne różnice w zakresie funkcjonowania społecznego młodzieży pochodzącej z rodzin o zróżnicowanej strukturze skłoniły mnie do podjęcia analiz zachowań agresywnych ujawnianych przez adolescentów. W celu określenia różnic w przejawianiu zachowań agresywnych przez młodzież z rodzin pełnych, monoparentalnych i zrekonstruowanych oraz ustalenia czy istnieją osobowościowe predyktory tej kategorii zachowań społecznych przeprowadziłam analizy, których rezultaty omówiłam w artykule pt. Zachowania agresywne i ich predyktory osobowościowe u młodzieży z rodzin o zróżnicowanej strukturze (*Forum Psychologiczne*, 2009). Mając świadomość, że zjawisko agresji i zachowania z nią związane mogą wynikać z oddziaływań nieprawidłowego środowiska rodzinnego, a szczególnie z niewłaściwych metod wychowawczych w kolejnym artykule analizie psychologicznej poddałam style rodzicielskie (Zachowania agresywne adolescentów jako efekt stylu wychowania w rodzinie pochodzenia, 2013, rozdział w monografii pod redakcją D. Boreckiej – Biernat pt. *Zachowania agresywne dzieci i młodzieży. Uwarunkowania oraz możliwości ich przewyższania*. Warszawa, Wyd. Difin).

Ostatni z artykułów omawianych w tej części autoreferatu poświęciłam roli struktury rodziny w kształtowaniu cech osobowości sprzyjających aktywności zawodowej młodych ludzi. Uzyskałam bardzo interesujące rezultaty. Okazało się, że najczęściej skłonność do pozytywnego wartościowania doświadczeń życiowych i ciekawość poznawczą (wymiar Otwartość) oraz wyższy poziom samoakceptacji przejawiała młodzież z rodzin pełnych w porównaniu z młodzieżą z rodzin monoparentalnych oraz zrekonstruowanych. Znaczenie cechy Otwartości i adekwatnego poziomu samoakceptacji dla młodego człowieka jest szczególnie ważne we współczesnych czasach, które charakteryzują się niespotykaną dotąd konfrontacją różnorodnych kultur, dostrzeganą nie tylko na płaszczyźnie zawodowej, ale także na rodzinnej. Konkluduję, że współcześnie preferowaną jest „otwarta” struktura osobowości, gdyż jest ona podatna na innowacyjność oraz wysoki poziom aspiracji życiowych (Rola struktury rodziny w kształtowaniu cech osobowości facylitujących funkcjonowanie na rynku pracy, 2011, rozdział w monografii pod redakcją L. Golińskiej i E. Bielawskiej – Batrowicz pt. *Rodzina i praca w warunkach kryzysu*. Łódź, Wyd. UŁ).

Zajmując się naukowo problematyką życia rodzinnego zauważałam potrzebę uwzględnienia w moich badaniach istotnego znaczenia relacji rodzic/opiekun dziecko dla funkcjonowania rodziny. Wieloaspektowość systemu rodzinnego i jego funkcje w ujęciu psychologicznym przedstawiłam w dwóch artykułach o charakterze teoretycznym (Polimorficzny obraz struktury rodziny w świetle współczesnej literatury psychologicznej.

Acta Universitatis Lodzensis Folia Psychologica, 2009; Rola i funkcje rodziny, 2014, rozdział w monografii pod redakcją I. Janickiej i H. Liberskiej pt. *Psychologia rodziny*. Warszawa, Wyd. PWN).

Uwzględniając zachodzącą na przestrzeni lat zmienność w zakresie konstruowania pojęć „dziecko” i „dzieciństwo” we współpracy z mgr S. Strzemecką (UJ) opracowałam hasło (Ewolucja poglądów na dziecko i okres dzieciństwa, 2016) do Encyklopedii Dzieciństwa pod redakcją prof. D. Waloszek (UP im. KEN, Kraków). Podjęcie zagadnienia ewolucji poglądów na dziecko oraz okres dzieciństwa przyczyniło się do opracowania przeze mnie artykułu naukowego, w którym odniosłam się do problematyki praw dziecka (The rights of the child – the perspective of progress or regress? *Polish Journal of Social Science*, 2013).

Uwzględniając zagadnienie procesu wychowania rozpatrywane w kontekście uwarunkowań rodzinnych opublikowałam cztery artykuły związane z zagrożeniami dla jego prawidłowego przebiegu. W jednym z artykułów przedstawiłam okres dzieciństwa w ocenie Dorosłych Dzieci Alkoholików i jego związek z ich aktualnym funkcjonowaniem społecznym. Celem podjętych badań było głównie uporządkowanie i uaktualnienie wiedzy odnoszącej się do obszarów istotnych dla podjęcia oddziaływań terapeutycznych (Rodzinne determinanty ekskluzji Dorosłych Dzieci Alkoholików, 2012, rozdział w monografii pod redakcją W. Warzywody – Kruszyńskiej pt. *Bieda dzieci, zaniedbanie, wykluczenie społeczne*. Łódź, Wyd. UŁ). Kolejny artykuł odnosił się do wskazania uwarunkowań występowania zjawiska przemocy domowej w rodzinach badanej młodzieży. Podjęłam się określenia jakiego rodzaju przemocy najczęściej doświadcza młodzież oraz kto i w jaki sposób ją wspiera w tej trudnej sytuacji (Domestic violence threat to youth vs. family factors, 2012, rozdział w monografii pod redakcją M.M. Kowalczyk i H. Cudaka pt. *The XXI Century in society, business, education*. Łódź, Wyd. ECKO House Publishing).

Rezultaty badań wskazujące na występowanie istotnej relacji między wybranymi czynnikami środowiska rodzinnego a podatnością człowieka na działania mobbingowe w pracy przedstawiłam w artykule opracowanym we współpracy z dr K. Walczak (UŁ) pt. *Family determinants and susceptibility of an individual to mobbing at workplace* (2015, rozdział w monografii pod redakcją H. Liberskiej i M. Farnickiej pt. *Aggression as a Challenge. Theory and research: Current Problems*), a także zaprezentowałam podczas konferencji międzynarodowej.

W ramach zrealizowanego w latach 2013 – 2015 projektu edukacyjnego pt. *Family Learning in Foster Families (FALEFOS)* opracowałam artykuł na temat przebiegu procesu wychowania dzieci w środowisku rodzin zastępczych. Z uwagi na fakt, iż forma opieki nad

dzieckiem jaką stanowi rodzina zastępcza ma szczególnie istotne znaczenie w zaspokajaniu potrzeb dziecka opuszczonego, zwróciłam uwagę na zagadnienie edukacji tychże rodzin oraz kwestie dotyczące współpracy z zarówno z pracownikami socjalnymi, jak i z rodzinami naturalnymi. Wskazałam także na potrzebę i obszary edukacji rodzin zastępczych w zakresie: konsekwencji zaniedbania i umieszczenia w rodzinie zastępczej dzieci we wczesnej ontogenezie, znaczenia oraz dynamiki relacji przywiązania między dziećmi a opiekunami, świadomości opiekuna w obszarze zróżnicowanych reakcji dziecka na stres, problematyki ról rodzicielskich i opieki przez osoby pokrewne rodzinie naturalnej (Psychologiczne aspekty procesu wychowania dzieci w środowisku rodzin zastępczych. *Kwartalnik Naukowy Fides et Ratio*, 2015). Podjęta w artykule problematyka była zaprezentowana podczas konferencji o zasięgu międzynarodowym.

5.4. Niepełnosprawność w ujęciu psychologicznym

Moje zainteresowania naukowe problematyką choroby przewlekłej, często powodującej w dalszej perspektywie niepełnosprawność sięgają okresu studiów i poszukiwań inspiracji do badań naukowych z pogranicza psychologii rodziny oraz psychologii zdrowia. Przygotowana przeze mnie praca magisterska pt. *Samooocena oraz style radzenia sobie ze stresem u kobiet po operacji raka piersi*, napisana pod kierunkiem prof. dr hab. Teresy Rostowskiej stanowiła pierwszy krok ku poszerzaniu wiedzy z tego zakresu. Jednym z efektów mojej ciekawości poznawczej było opracowanie autorskiego kursu z zakresu psychologii rodziny pt. *Rodzina z osobą chorą*, przeznaczonego dla studentów V roku Psychologii (2001, Instytut Psychologii UŁ).

Podjęcie w 2001 roku współpracy z Polskim Stowarzyszeniem Chorych na Hemofilię zaowocowało czterema publikacjami, z których większość ukazała się przed uzyskaniem stopnia doktora, zaś pozostałe z artykułów miały charakter popularno – naukowy (9) i były zamieszczone w *Biuletynie Informacyjnym Polskiego Stowarzyszenia Chorych na Hemofilię*, czytowanym przez członków stowarzyszenia. Jeden z artykułów o charakterze naukowym, podejmujący problematykę psychologicznego funkcjonowania osób z hemofilią i ich rodzin ukazał się w 2010 roku jako rozdział w monografii pod redakcją prof. dr hab. E. Zasępy pt. *Psychologiczna charakterystyka wybranych problemów psychologicznych osób z hemofilią i ich rodzin* (APS, Warszawa). Analiza problemów psychologicznych osób z niepełnosprawnością pozwoliła uzasadnić, że jedną z większych barier psychologicznych stanowi stosunek społeczeństwa do chorych ludzi. Temat ten podjęłam w kolejnym artykule naukowym, w którym uaktualniłam i uporządkowałam dotychczasową wiedzę psychologiczną z zakresu uwarunkowań postaw wobec osób z niepełnosprawnością (Psychologiczne i społeczno-kulturowe determinanty postaw wobec osób niepełnosprawnych, 2013, rozdział w monografii pod redakcją prof. dr hab. E. Zasępy pt. *Doświadczenie choroby i niepełnosprawności* (APS, Warszawa). Ostatni z artykułów związany z problemem hemofilii powstał we współpracy z dr J. Miniszewską (UŁ) i prof. dr hab. A. Zalewską (UM). We współautorstwie przedstawiłam tu wyniki badań porównawczych obejmujących zagadnienie osobowościowych korelatów akceptacji choroby w łuszczycy i hemofilii (*Osobowościowe korelaty akceptacji choroby w łuszczycy i hemofilii*, 2011, monografia pod redakcją T. Rzepy, J. Szepietowskiego, R. Żaby pt. *Psychologiczne i medyczne aspekty chorób skóry*, Wrocław, Cornetis).

W późniejszych latach kariery naukowej eksplorowałam poznawczo i empirycznie zagadnienie niepełnosprawności współpracując w tym zakresie z dr D. Kurpiel (AP, Słupsk). Zainteresowania naukowe skierowałam w kierunku psychologicznych aspektów funkcjonowania osób z tetraplegią. Efektem współpracy z dr D. Kurpiel były dwa artykuły obejmujące problematykę psychologicznego funkcjonowania tychże osób w kontekście radzenia sobie ze stresem oraz wsparcia społecznego (Psychological analysis of stress coping styles and social support in men with physical disability, 2012, rozdział w monografii pod redakcją A. Sobczak, M. Znajmieckiej – Sikory, pt. *Development and supporting the development from perspective of the human sciences - opportunities and threats*, Łódź, Wyd. UŁ; Wsparcie społeczne i poziom radzenia sobie ze stresem w percepcji osób z tetraplegią nabytą oraz osób zdrowych – analiza porównawcza, 2012, rozdział w monografii pod redakcją T. Rostowskiej, W. Budzyńskiego pt. *Zawodowe i zdrowotne problemy człowieka w różnych okresach dorosłości. Perspektywa psychologiczna*. Toruń, Wyd. Adam Marszałek). Tematyka ta została zaprezentowana także podczas konferencji o zasięgu ogólnopolskim.

Jeden z wcześniejszych projektów badawczych, zrealizowanych z dr D. Kurpiel (AP, Słupsk) opierał się na wykorzystaniu metod socjometrycznych. Przy ich zastosowaniu wskazałam pozycje zajmowane przez uczniów z niepełnosprawnością w klasie integracyjnej rozpatrując je w kontekście funkcjonowania społecznego uczniów i poziomu ich osiągnięć szkolnych (Uczeń niepełnosprawny w klasie integracyjnej. *Niepełnosprawność i Rehabilitacja*, 2013). Rezultaty badań zaprezentowałam na ogólnopolskiej konferencji naukowej.

Doświadczenie w zakresie prowadzenia badań nad problematyką niepełnosprawności w ujęciu psychologicznym niewątpliwie wzbogaciło wiedzę z tego zakresu. Zainteresowanie tą tematyką realizuję do dziś nadal współpracując z Polskim Stowarzyszeniem Chorych na Hemofilię, oddział w Łodzi. Ponadto zgłosił się do mnie w celu nawiązania współpracy członek Polskiego Stowarzyszenia Syndromu Tourette'a. W ramach współpracy proponuję psychoedukację dla chorych i ich rodzin.

Podsumowanie oraz plany naukowo - badawcze

Po uzyskaniu stopnia doktora opublikowałam 2 monografie, 23 artykuły opublikowane w czasopismach naukowych punktowanych przez MNiSW (w tym 2 publikacje z listy A (w druku), 2 publikacje z listy ERIH/C oraz 19 publikacji z listy B) oraz 23 rozdziały w publikacjach zwartych w języku polskim (18) i angielskim (5), zgodnie z wykazem opublikowanych prac naukowych. Łączna liczba punktów za publikacje naukowe wydane po uzyskaniu stopnia doktora wynosi 336 punktów (+44 pkt. za publikacje w procesie wydawniczym) (IF=1,426). Jestem autorką lub współautorką około 50 prezentacji wygłoszonych na konferencjach naukowych o zasięgu międzynarodowym i ogólnopolskim. Za działalność naukowo – badawczą kilkakrotnie otrzymywałam nagrody indywidualne (Rektora Uniwersytetu Łódzkiego, Dziekana Nauk o Wychowaniu UŁ) oraz zespołowe (Rektora Uniwersytetu im. A. Mickiewicza w Poznaniu). Doceniano mnie także z powodu zaangażowania w organizację oraz realizowanie wielu wydarzeń o charakterze zarówno naukowym, jak i edukacyjnym (np. przewodnicząca Komitetu Organizacyjnego Ogólnopolskiej Konferencji Rodzina i Praca, kierowanie i udział w międzynarodowych projektach edukacyjnych: Hey! Teachers don't leave kids alone 2016 – 2018; Family Learning in Foster Families, 2013 – 2015; wykłady m.in. w ramach: Festiwalu Nauki, Sztuki i Kultury, Uniwersytetu Łódzkiego dla Dzieci oraz Uniwersytetu Trzeciego Wieku, opiekun *Koła Naukowego* Emocje Motywacja Kłamstwo).

Aktualnie w swoich badaniach naukowych korzystam głównie z dorobku psychologii rodziny wieloaspektowo ujmując relacje interpersonalne w podsystemie rodzeństwa w okresie dorosłości i wskazując na ich znaczenie dla psychospołecznego funkcjonowania człowieka oraz dla podejmowanych zachowań w obliczu krytycznych wydarzeń życiowych. W publikacjach proponuję autorskie (Kwestionariusz Relacji Dorosłego Rodzeństwa – wersja skrócona, 2016; Skala Stosunków Familiarnych Rodzeństwa, 2015) lub zaadoptowane przez siebie narzędzia badawcze (Kwestionariusz Relacji Dorosłego Rodzeństwa, 2014), znajdujące zastosowanie w analizach relacji interpersonalnych dorosłych rodzeństw.

Za swoje największe osiągnięcie naukowe uznaję monografię pt. *Relacje interpersonalne dorosłych rodzeństw w aspekcie funkcjonowania psychospołecznego i krytycznych wydarzeń życiowych* (Wyd. Uniwersytetu Łódzkiego, 2018).

Aktualnie kontynuuję badania nad relacjami interpersonalnymi rodzeństw w okresie dorosłości z uwzględnieniem zmiennej *familizm* (realizuję grant przyznany przez Narodowe Centrum Nauki w 2017 roku). Dostrzegam potrzebę opracowania narzędzia badawczego,

które pozwoli zdiagnozować zmienną *familizm* na polskim gruncie. Z powodu dokonujących się współcześnie zmian społecznych, obejmujących swym zasięgiem rodziny uważam za konieczne poszerzenie prowadzonych przeze mnie badań o aspekt międzykulturowy.

Wraz z własnym rozwojem naukowym coraz wyraźniej dostrzegam potrzebę prowadzenia projektów badawczych w oparciu o zespoły interdyscyplinarne oraz międzynarodowe. Podejście tego typu stwarza możliwość innowacyjnego rozwiązywania problemów badawczych oraz, co ważniejsze przysłużenia się rozwojowi społecznemu. Założone cele już realizuję we współpracy zespołem złożonym z psychologów i socjologów z Uniwersytetu Palackiego w Ołomuńcu, poszerzając zakres badań nad relacjami interpersonalnymi dorosłych rodzeństw. Swoje zainteresowania naukowo – badawcze planuję realizować podczas staży naukowych oraz w formie grantów badawczych.

Łódź, 07.05.2018

Miejscowość i data

Katarzyna Walec-Dątyk

Podpis wnioskodawcy

Walec-Dątyk

Literatura

- Adamczyk, K., DiTommaso, E. (2014). Psychometric Properties of the Polish Version of the Social and Emotional Loneliness Scale for Adults (SELSA-S). *Psihologijske teme*, 23, 327-341.
- Bedford, V. H. (1989). Ambivalence in adult sibling relationships. *Journal of Family Issues*, 10, 211-224.
- Berry, D. S., Willingham, J. K., Thayer, C. A. (2000). Affect and personality as predictors of conflict and closeness in young adults' friendships. *Journal of Research in Personality*, 34, 84-107.
- Bertram, H. (2000). Life course dynamics and the development of new relations between generations. W: L.J. Crockett, R.K. Silbereisen (red.). *Negotiating adolescence in times of social change* (s. 157-177). Cambridge, UK: Cambridge University Press.
- Biegler, R., Edward, L., Kennair, O. (2016). Sisterly Love: Within-Generation Differences in Ideal Partner for Sister and Self. *Evolutionary Behavioral Sciences*, 10, 29-42. doi.org/10.1037/ebs0000060
- Bobbitt-Zeher, D., Downey, D.B., Merry, J. (2016). Number of Siblings During Childhood and the Likelihood of Divorce in Adulthood. *Journal of Family Issues*, 37, 2075-2094.
- Bowlby, J. (2007). *Przywiązanie*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Brammer, L.M. (1985). *The helping relationship: Process and skills* (3rd ed.). Upper Saddle River, NJ: Prentice Hall.
- Bujacz, A., Hornowska, E. (2012). Hedonizm i eudajmonizm w badaniach psychologii pozytywnej. *Psychologia Jakości Życia*, 11, 103-121.
- Campbell, L.D., Connidis, I.A., Davies, L. (1999). Sibling ties in later life: A social network analysis. *Journal of Family Issues*, 20, 114-148.
- Caplan, G. (1964). *Principles of preventive psychiatry*. New York: Basic Books.
- Cicirelli, V. G. (1995). *Sibling relationships across the life span*. New York: Plenum.
- Cicirelli, V.G., Coward, R.T., Dwyer, J. (1992). Siblings as caregivers for impaired elders. *Research on Aging*, 14, 331-350.
- Cobb, S. (1976). Social Support as a Moderator of Life Stress. *Psychosomatic Medicine*, 38 (5), 300-314.
- Connidis, I.A. (1992). Life transitions and the adult sibling tie: a qualitative study. *Journal of Marriage & the Family*, 54, 972-982.
- Connidis, I.A., Campbell, L. D. (1995). Closeness, confiding, and contact among siblings in middle and late adulthood. *Journal of Family Issues*, 16, 722-745.
- Conger, K.J., Little, W.M. (2010). Sibling Relationships during the Transition to Adulthood. *Child Development Perspectives*, 4, 87-94. doi: 10.1111/j.1750-8606.2010.00123.x
- Dołęga, Z. (2010). *Psychologiczne podstawy i społeczny kontekst wychowania integrującego*. Kraków: Oficyna Wydawnicza AFM.

- Dunn, J. (1983). Sibling relationships in early childhood. *Child Development*, 54, 787-811.
- Eidsness, M.A., Myers, S. A. (2008). The use of relational maintenance behaviors among emerging adult siblings. *Journal of the Speech and Theatre Association of Missouri*, 38, 1-14.
- Erikson, E.H. (1964). *Insight and Responsibility*. New York: Norton & Company.
- Feinberg, M.E., Solmeyer, A.R., McHale, S.M. (2012). The Third Rail of Family Systems: Sibling Relationships, Mental and Behavioral Health and Preventive Intervention in Childhood and Adolescence. *Clinical Child and Family Psychology Review*, 15, 43-57, PMID: PMC3517254
- Finzi-Dottan, R. Cohen, O. (2010). Young Adult Sibling Relations: The Effects of Perceived Parental Favoritism and Narcissism. *The Journal of Psychology: Interdisciplinary and Applied*, 145, 1-22 doi: 10.1080/00223980.2010.528073
- Folkman, S., Moskowitz, J.T. (2004). Coping: Pitfalls and promise. *Annual Review of Psychology*, 55, 745-774.
- Furman, W. Buhrmester, D. (1985). Children's perceptions of the qualities of sibling relationships. *Child Development*, 56, 448-461.
- Goetting, A. (1986). The developmental tasks of siblingship over the life cycle. *Journal of Marriage and the Family*, 48, 703-714.
- Gold, D. (1990). Late-Life Sibling Relationships: Does Race Affect Typological Distribution? *The Gerontologist*, 30, 741-748.
- Grzankowska, I., Basińska M. (2010). Cechy osobowości dziecka a pozycja wśród rodzeństwa. W: T. Rostowska, A. Jarmołowska (red.). *Rozwojowe i wychowawcze aspekty życia rodzinnego* (s. 206-219). Warszawa: Difin.
- Havighurst, R.J. (1981). *Developmental tasks and education*. New York, London: Longman.
- Herrera, N.C., Zajonc, R.B., Wieczorkowska, G., Cichomski, B. (2003). Beliefs About Birth Rank and Their Reflection in Reality. *Journal of Personality and Social Psychology*, 85, 142-150.
- Hobfoll, S. E. (1989). Conservation of resources. A new attempt at conceptualizing stress. *American Psychologist*, 44, 513-524.
- Hobfoll, S. E. (2006). *Stres, kultura i społeczność. Psychologia i filozofia stresu*. Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.
- Holmes T.H., Rahe R.H. (1967). The Social Readjustment Rating Scale. *Journal of Psychosomatic Research*, 11, 213-218. doi.org/10.1016/0022-3999(67)90010-4.
- Homans, G. (1975). *Zachowanie społeczne jako wymiana dóbr*. W: W. Derczyński, A. Jasińska-Kania, J. Szacki (red.). *Elementy teorii socjologicznych* (s. 103-119). Warszawa: PWN.
- Horwitz, A.V. (1994). Predictors of adult sibling social support for the seriously mentally ill. *Journal of Family Issues*, 15, 272-287.
- Juczyński Z., Ogińska-Bulik N. (2012). *Narzędzia Pomiaru Stresu i Radzenia Sobie ze Stresem*. Warszawa: Wydawnictwo Pracownia Testów Psychologicznych.

Kahn, R.L., Antonucci, T.C. (1980). Convoys over the life course: Attachment, roles, and social support. W: P.B. Baltes, O. Brim (red.). *Life-span development and behavior* (s. 254–283). Boston: Lexington.

Karaś, D., Cieciuch, J., Keyes, C.L.M. (2014). The polish adaptation of the Mental Health Continuum Short Form (MHC-SF). *Personality and Individual Differences*, 69, 104-109.

Keyes, C. L. M. (2002). The mental health continuum: From languishing to flourishing in life. *Journal of Health and Social Behavior*, 43, 207-222.

Keyes, C.L.M., Waterman, M.B. (2003). Dimensions of well-being and mental health in adulthood W: M. Bornstein, L. Davidson, C.L.M. Keyes i K.A. Moore (red.). *Well-being: Positive development across the life course* (s.477-497). London: Lawrence Erlbaum Associaty.

Khodyakov, D. Carr, D. (2009). The Impact of Late-Life Parental Death on Adult Sibling Relationships. Do Parents' Advance Directives Help or Hurt? *Research on Aging*, 31, 495-519. doi:10.1177/0164027509337193.

Killoren, S.E., Wheeler, L.A., Updegraff, K.A., Rodriguez de Jesús, S.A., McHale, S.M. (2015). Longitudinal association among parental acceptance, familism values and sibling intimacy in Mexican-origin families. *Family Process*, 54, 217-231.

Komorowska-Pudło, M. (2014). Jakość relacji pomiędzy małżonkami posiadającymi i nieposiadającymi rodzeństwo. *Fides et Ratio. Kwartalnik Naukowy*, 3, 56-78.

Lindemann, E. (1944). Symptomatology and management of acute grief. *American Journal of Psychiatry*, 101, 141-148.

Liu, J., Sekine, M., Tatsuse, T., Fujimura, Y., Hamanishi, S., Zheng, X. (2015). Association among number, order and type of siblings and adolescent mental health at age 12. *Pediatrics International*, 57(5), 849-55. doi: 10.1111/ped.12629

Mahler, M.S., Mc Divitt, J. (1980). The separation - indywiduation proces and identity formation. W: S.I. Greenspan, G.K. Pollock (red.). *The course of life: Psychoanalytic contributions toward understanding personality development* (s.395-406). Bethesda: NIMH.

Makowska, Z. Merecz, D. (2001). Polska adaptacja kwestionariuszy Ogólnego Stanu Zdrowia Davida Goldberga: GHQ-12 i GHQ-28. W: Z. Makowska, D. Merecz, D. (red.). *Ocena zdrowia psychicznego na podstawie badań kwestionariuszami Davida Goldberga* (s. 191-264). Łódź: Wyd. Instytut Medycyny Pracy im. Prof. J. Nofera.

Marotta, A.K. (2015). *The Relationship between Sibling Relationship Quality and Psychological Outcomes in Emerging Adulthood*. <https://academiccommons.columbia.edu/> Dostęp: 03.02.2016.

McHale, S., Kim J., Whiteman, S. (2006). Sibling relationships in childhood and adolescence. W: P. Noller J., J. Feeney (red.). *Close relationships. Functions, forms, and processes* (s.127-150). New York: Psychology Press.

McHale, S.M., Updegraff, K.A., Whiteman, S.D. (2012). Sibling Relationships and Influences in Childhood and Adolescence. *Journal of Marriage and Family*, 74, 913-930.

- McNeill, P., Chapman, S. (2005). *Research Methods*. (3rd ed.). Oxon: Routledge.
- Mikkelsen, A. (2014). Adult sibling relationships. W: K. Floyd, M. Morman (red.). *Widening the family circle: New research on family communication* (s.19-35). Thousand Oaks, CA: SAGE Publications, Inc. doi: <http://dx.doi.org/10.4135/9781483387956n2>
- Milevsky, A. (2004). Perceived parental marital satisfaction and divorce: Effects on sibling relations in emerging adults. *Journal of Divorce and Remarriage*, 41, 115-128. doi: 10.1300/J087v41n01_07
- Milevsky, A. (2005). Compensatory patterns of sibling support in emerging adulthood: Variations in loneliness, self-esteem, depression and life satisfaction. *Journal of Social and Personal Relationships*, 22, 743-755. doi: 10.1177/026540750505056447
- Miner, S., Uhlenberg, P. (1997). Intragenerational proximity and the social role of sibling neighbors after midlife. *Journal of Applied Family Studies*, 46, 145-154.
- Myers, S. A. (2015). Using Gold's Typology of Adult Sibling Relationships to Explore Sibling Affectionate Communication. *North American Journal of Psychology*, 17, 301-310.
- Noller, P. (2005). Sibling relationship in adolescence: Learning and growing together. *Personal Relationship*, 12, 1-22.
- Parsons, T. (1969). *Struktura społeczna, a osobowość*. Warszawa: Wyd. PWE.
- Pisula, E. (2007). *Rodzice i rodzeństwo dzieci z zaburzeniami rozwoju*. Warszawa: WUW.
- Połomski P., Peplińska A. (2010). Psychologiczny obraz jedynaków wobec społecznych stereotypów. W: T. Rostowska, A. Jarołowska (red.). *Rozwojowe i wychowawcze aspekty życia rodzinnego* (s. 182-205). Warszawa: Wyd. DIFIN.
- Poraj, G. (1988). Rodzinne uwarunkowania w nawiązywaniu kontaktów interpersonalnych dzieci jedynych i mających rodzeństwo. W: L. Niebrzydowski (red.). *Rodzinne uwarunkowania kontaktów interpersonalnych dzieci i młodzieży* (s. 65-133). Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- Raffaelli, M. (1997). Young adolescents' conflicts with siblings and friends. *Journal of Youth and Adolescence*, 26, 539-558.
- Reese, W., Smyer M. A. (1983). The dimensionalization of life events. W: E.J. Callahan, K.A. McCluskey (red.). *Life-span developmental psychology: Nonnormative life events* (s.1-34). New York: Academics Press.
- Rice, P. (1998). *Human development in life-span*. Boston: Allyn & Bacon.
- Richardson, R.W., Richardson, L.A. (1999). *Najstarsze, średnie, najmłodsze. Jak kolejność urodzin wpływa na twój charakter*. Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.
- Riggio, H.R. (2000). Measuring Attitudes toward Adult Sibling Relationships: The Lifespan Sibling Relationship Scale. *Journal of Social and Personal Relationships*, 17, 707. doi: 10.1177/0265407500176001
- Roberts, R.E.L., Richards, L.N., Bengtson, V.L. (1991). Intergenerational solidarity in families: Untangling the ties that bind. *Marriage and Family Review*, 16, 11- 46.

Rocca, K. A., Martin, M. M. (1998). The Relationship Between Willingness to Communicate and Solidarity with Frequency, Breadth, and Depth of Communication in the Sibling Relationship. *Communication Research Reports*, 15, 82-90.

Ro, E., Clark, L.A. (2009). Psychosocial functioning in the context of diagnosis: Assessment and theoretical issues. *Psychological Assessment*, 21, 313-324. doi: 10.1037/a0016611

Rostowska, T. (2008). *Małżeństwo, rodzina, praca a jakość życia*. Kraków: Impuls.

Rostowska, T. (2010). Psychospołeczne aspekty relacji interpersonalnych w podsystemie rodzeństwa bliźniąt monozygotycznych. W: T. Rostowska, B. Pastwa-Wojciechowska (red.). *Rozwój bliźniąt w ciągu życia. Aspekty biopsychologiczne* (s. 101-122). Kraków: Impuls.

Ryff, C. D. (1989). Happiness is everything, or is it? Explorations on the meaning of psychological well-being. *Journal of Personality and Social Psychology*, 57, 1069-1081.

Ryś, M. (2011). Oddziaływania wychowawcze rodziców a nadzieja na sukces i kompetencje społeczne u ich dzieci. *Kwartalnik Naukowy Fides et Ratio*, 3, 86-108. Pobrano z: <http://stowarzyszeniefidesetratio.pl>.

Sabogal, F., Marín, G., Otero-Sabogal, R., Vanoss Marín, B., Perez-Stable, E.J. (1987). Hispanic familism and acculturation: What changes and what doesn't? *Hispanic Journal of Behavioral Sciences* 9, 397- 412.

Salvatore, C. (2006). *Rodzeństwo. Jaś i Małgosia czy Kain i Abel?* Warszawa: Wyd. PAX.

Scharf, M., Shulman, S., Avigad-Spitz, L. (2005). Sibling relationships in emerging adulthood and in adolescence. *Journal of Adolescent Research*, 20, 64-90. doi:10.1177/ 0743558404271135.

Schwarzer, R., Knoll, N. (2003). Positive coping: Mastering demands and searching for meaning. W: S.J. Lopez, C.R. Snyder (red.). *Positive psychological assesment: A handbook of models and measures* (s. 393-409). Washington, DC: American Psychological Association.

Sęk, H. (2001). Stres krytycznych wydarzeń życiowych. W: H. Sęk, T. Pasikowski (red.). *Zdrowie- Stres - Zasoby* (s. 13-22). Poznań: Wydawnictwo Fundacji Humaniora.

Sherman, A.M., Lansford, J.E., Volling, B.L. (2006). Sibling relationships and best friendships in young adulthood: Warmth, conflict, and well-being. *Personal Relationships*, 13, 151-165.

Ślomkowski, C., Rende, R., Novak, S., Lloyd-Richardson, E., Niaura, R. (2005). Sibling effects on smoking in adolescence: Evidence for social influence from a genetically informative design. *Addiction*, 100, 430-438.

Stewart, R.B., Belifuss, K.M., Verbrugge, M.C. (1998). Sibling relationships in early adulthood: A typology. *Personal Relationships*, 5, 59-74.

Stierlin, H. (1983). Family dynamic in psychotic and serve psychosomatic disorders: A comparison. *Family System Medycine*, 1, 43-50.

Stocker, C. (1993). Siblings' adjustment in middle childhood: Links with mother-child relationships. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 14, 485-499.

Stocker, C.M., Lanthier, R.P., Furman, W. (1997). Sibling relationships in early adulthood. *Journal of Family Psychology*, 11, 210-221, doi: 10.1177/0192513X02250098

Stocker, C., McHale, S. (1992). The nature and family correlates of preadolescents perceptions of their sibling relationships. *Journal of Social and Personal Relationships*, 9, 180-195.

Tanner J.L. (2005). Recentering during emerging adulthood: A critical turning point in life span human development. W: J.J. Arnett, J.L. Tanner (red.). *Emerging adulthood in America: Coming of age in the 21st century* (s. 21-55). Washington, DC: American Psychological Association.

Tomaszewski, T. (1978). Człowiek i otoczenie. W: T. Tomaszewski (red.). *Psychologia* (s. 13-36). Warszawa: PWN.

Voorpostel, M., Van der Lippe, T., Flap, H. (2012). For better or worse: Negative life events and sibling relationships. *International Sociology*, 27, 330-348. doi: 10.1177/0268580911423051

Wałęcka-Matyja, K., Przybylak, A. (2013). Sytuacja życiowa rodzeństwa osób z niepełnosprawnością intelektualną. W: D. Muller, A. Sobczak (red.). *Rozwój i jego wspieranie w perspektywie rehabilitacji i resocjalizacji* (s. 69-88). Łódź: Wyd. UŁ.

Wałęcka-Matyja, K. (2014a). Psychometric properties of the polish adaptation of the Adult Sibling Relationship Questionnaire (ASRQ). *Archives of Psychiatry and Psychotherapy*, 16, 77-88. doi:10.12740/APP/32460.

Wałęcka-Matyja, K. (2014b). Psychologiczne aspekty relacji dorosłego rodzeństwa w percepcji mężczyzn. *Fides et Ratio. Kwartalnik Naukowy*, 3, 90-104.

Wałęcka-Matyja, K. (2015a). Relationships with siblings as a way of coping with stress in the early adulthood and the level of self-esteem. *Polskie Forum Psychologiczne*, 20, 285-304 doi: 10.14656/PFP20150301.

Wałęcka-Matyja (2015b). The Adult Sibling Familial Relationship Scale (ASFRS) - construction and psychometric properties. Preliminary report. *Hellenic Journal of Psychology*, 12, 172-189.

Wałęcka-Matyja, K. (2016a). The psychological aspects of sibling relational conflict vs. the level of mental wellbeing in women's perception. *Polish Journal of Applied Psychology*, 14, 99-112. doi: 10.1515/pjap-2015-0023.

Wałęcka-Matyja, K. (2016b). The relationships with siblings in early adulthood- analysis of conditions. *Polskie Forum Psychologiczne*, 21, 341-363. doi: 10.14656/pfp20160302

Wałęcka-Matyja, K. (2016c). Psychological dimensions of relationships with siblings as predictors of loneliness young adults. *Polskie Forum Psychologiczne* 21, 602-621. doi: 10.14656/PFP20160407

Wałęcka-Matyja (2016d). The Polish short version of the Adult Sibling Relationship Questionnaire (ASRQ-SF): Preliminary Report. *Hellenic Journal of Psychology*, 13, 89-103.

Wałęcka-Matyja, K. (2017). Relationships with siblings as a predictor of empathy and styles of sense of humor in early adulthood. *Archives of Psychiatry and Psychotherapy*, 3, 43-51. doi: 10.12740/APP/76339.

White, L. (2001). Sibling relationships over the life course: A panel analysis. *Journal of Marriage and Family*, 63, 555-568, doi: 10.1111/j.1741-3737.2001.00555.

White, L., Riedmann, A. (1992). Ties among adult siblings. *Social Forces*, 71, 85-102.

Whiteman, S.D., McHale S.M., Soli, A. (2011). Theoretical Perspectives on Sibling Relationships. *Journal of Family Theory & Review*, 3, 124-139. doi: 10.1111/j.1756-2589.2011.00087

Zięba, M., Wawrzyniak, M., Świrkula, M. (2010). Skala Zmian Życiowych - narzędzie do pomiaru skutków krytycznych zdarzeń. *Psychologia Jakości Życia*, 9, 145-169.